БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЁШ ЛЕНИНЧИ

Газета 1925 йил 8 февралдан чиқа бошлаган

1990 йил 25 декабрь Сешанба
№ 246 (13.682).
Баҳоси 3 тийин.

• ЎЗБЕКИСТОН ЛКЁИ МАРКАЗИЙ ҚЎМИТАСИНИНГ БОШ НАШРИ •

ССЖИ халқ депутатларининг IV съездида

БУТУН ҲОКИМИЯТ — ҚОНУНГА!

ССЖИ халқ депутатлари шанба куни ҳам ишладилар. Раислик қилувчи В. Н. Калиш декабрь куни съезд мажлисини очиб, котибиятнинг вакили Г. К. Крючковни минбарга таклиф қилди. Унинг маълум қилишича, съезд иш бошлаганидан бери бугунги кунгача унинг ўнта мажлисида 230 нафар халқ депутати сўзга чиққан, шундан 98 депутат кун тартиби масалаларини муҳокама қилишда қатнашган.

Мурожаатномаларда кўтарилаётган кўпдан-кўп муаммолар орасида иттифоқ ва жумҳуриятлар Қонунларининг нисбати тўғрисидаги масала алоҳида ажралиб турибди. Ўртоқларнинг фикрича, ССЖИ Конституциясига ва ССЖИ Қонунларига зид келадиган норматив ҳужжатлар қабул этилишини жумҳуриятларнинг мустақиллиги ҳақидаги ҳеч қандай баҳоналар билан оқлаб бўлмайди. Иттифоқ Қонунлари инкор қилинаётган жойларда кўпинча жумҳуриятларнинг қонун чиқарувчи идоралари қабул этган ҳуқуқий ҳужжатлар ҳам амал қилмаётганлигига ҳам эътибор қаратилди.

Э. А. Шеварднадзенинг нутқидан кейин (бу нутқ жуда турлича баҳоланмоқда) вужудга келган ҳаяжонли вазият муносабати билан, шунингдек, айрим халқ депутатлари шаънига айтилган қўпол гаплар муносабати билан кўпгина фуқаролар академик Д. С. Лихачевнинг, ёзувчи С. П. Залигиннинг оқилона сўзларига қулоқ солишга чақирмоқдалар. Улар шундай дейишган эди:

— Эҳтиросларни кучайтирманглар, сиёсий найрангларни бас қилинглар, ҳеч бўлмаганда бир-бирингизни ҳақорат қилманглар, иш билан шуғулланинглар, мамлакат олдидаги, ўз халқингиз олдидаги юксак масъулиятни эсдан чиқарманглар. Шахсий нафсоният ва гина-кудуратларни ҳеч ким Ватан манфаатларидан юқори қўймасин, жазазани авж олдириш учун, диктатура билан одамларни қўрқитиш учун съезднинг юксак минбаридан фойдаланмасин.

Хотин-қизлар кенгашларидан сайланган ССЖИ халқ депутати Г. П. Грачева, деди сўнгра котибият вакили, ўз хатини ўқиб эшиттиришни илтимос қилаяпти, бу хатида у М. Н. Полтораниннинг Ленинград телекўрсатуви орқали сўзлаган нутқи хусусида ўзининг ғазабланганини изҳор қилади ва бундай феъл-атворни ахлоққа зид ва халқ депутатига, Россия федерациясининг вазирига номуносиб деб ҳисоблайди.

Шундан кейин анъанага кўра микрофонлар орқали қисқа-қисқа нутқлар сўзлаш бошланди. Чунончи, Бердск марказий шаҳар касалхонаси бош врачининг даволаш бўйича ўринбосари **Г. Т. Баранова** соғлиқни сақлашнинг мушкул аҳволи ҳақида алам билан гапирди. Киев вилоятидаги Бузницкий номли жамоа хўжалиги раиси **А. С. Даниленко** депутат Чернякнинг гапларига қарши кескин норозилик билдирди. Унинг бу гаплари украин халқининг орзу-умидлари ва фикр-ўйларини ифодаламайди, деди А. С. Даниленко. Жумҳуриятдаги вазият беқарор бўлиб турган бўлса-да, аммо гўё халқимиз иттифоқ шартномаси тузилишини хоҳламайди, деб айтиш, ёлғон гапириш демакдир, деб таъкидлади у.

Конституцияга киритиладиган баъзи ўзгартишлар хусусидаги мунозара давом этди. ССЖИ Олий Кенгаши Иттифоқ Кенгаши меҳнат, нарх-наво ва ижтимоий сиёсат масалалари комиссияси раисининг ўринбосари **А. Г. Журавлев** ўз нутқини далилсиз сиёсий декларациялардан бошлади (ва шундай декларациялар билан туғаллади). Чамаси, нутқ тахминлар, мишмишлар билан тўлиб тошган ва нотиқнинг ўз ибораси билан айтганда, унга «ҳеч панд бермаган» ички сезги руҳи билан суғорилган эди.

«Фитнанинг бошида ким турибди? — деб сўради депутат ва бироз тўхтаб тургач, ўзи жавоб қайтарди: «Мен фамилияларини айтмайман... Мен уларни билишимни айтаман демоқчиман... Мен уларни керак бўлган пайтда айтаман. Фитнанинг бошида даҳо бадкирдор турибди. Демак даҳони ва бадкирдорни изланглар, хато қилмайсизлар. Вазият шу қадар таҳликали, ҳаммамиз катта хавф-хатарга учраймиз».

ССЖИ Давлат хавфсизлиги қўмитаси раиси **В. А. Крючковнинг** нутқи мамлакатдаги бузғунчи сиёсий кучлар ҳаракатларини фош этиш масалаларига ва иқтисодий бузғунчиликка қарши курашга бағишланди.

Ҳозирги вақтда «Бузғунчи кучлар» тўғрисида кўп гапирилмоқда. Кейинги беш йил мобайнида мамлакатдаги вазиятнинг ривожланиш мантиқи нималар бузғунчиликдир, деган саволга яққол жавоб берди, деб ўйлайман. Бу ягона федератив давлатимизни барбод этишга олиб борадиган нарсалардир. Бу халқ ҳокимиятининг аниқ шаклларини халқчил мазмун билан тўлдириш ўрнига жамиятга тор гуруҳбозлик манфаатларини тиқиштиришга уринишдир. Бу мулкчиликнинг янги муносабатлари тўғрисидаги масалани меҳнаткашлар манфаатлари ҳисобига ҳал этишга интилишдир.

Мамлакат хавфсизлиги даражасига баҳо берилар экан, тараққиётимизга солинаётган хавф-хатар манбаларини аниқлаш муҳимдир. Булар ташқи ва мутлақо ички манбалардир.

Халқаро муносабатларда илиқлик бошланганига қарамай, деб давом этди нотиқ, Ғарбдаги бир қанча махсус хизмат маҳкамаларининг ССЖИдаги сиёсий вазиятнинг ривожи тўғрисида, бизнинг мудофаа ва илмий-техникавий имкониятимиз, хом ашё, ёқилғи, озиқ-овқат маҳсулотларининг стратегик запаслари, валюта резервлари ҳажми тўғрисида ахборот тўплаш юзасидан фаолликни анча оширганликлари кузатилмоқда. Махсус хизмат маҳкамалари олиб борилаётган курашнинг шакллари ўзгармоқда, бироқ унинг моҳияти ўзгармай қолмоқда. Бизга ташқаридан ошкора ва ниқобланган тарзда тазйиқ ўтказишга, мамлакатни мураккаб вазиятдан олиб чиқишнинг шубҳали ғоялари ва режаларини тиқиштиришга уринишмоқда. Мана шуларнинг ҳаммаси замирида кўпинча бизнинг эмас, балки ўзларнинг мамлакатимиздаги мавқеларини мустаҳкамлашга интилиш сезилиб турибди. Ўзини ҳурмат қиладиган жаҳондаги биронта ҳам давлат ўз ички ишларига бошқаларнинг аралашувига йўл қўймайди.

Аммо, Давлат хавфсизлиги қўмитасининг фикрича, муваффақиятсизликларимизнинг асосий манбаларини мамлакат ичкарисидан излаш керак. Масалан, Молдова аҳолисини иттифоқ шартномасини имзоламасликка қилинган даъватларни ким амалий даъватлар деб айта олади? Иттифоқ шартномасини «Янги тоталитар эҳром қуришга уриниш, жумҳуриятни эски қопқонга туширишга ва бу билан уни истило қилиб туришни қонунлаштиришга интилиш» деган гапларни ким оқлай олади? Ёки, масалан, Литва учун «иккинчи жаҳон уруши давом этмоқда» деган даъвони-чи?

Бундай мисолларни келтириш учун узоққа боришнинг ҳожати йўқ. Масалан, шу йилнинг 26 октябрида Зеленоградда сайловчилар билан учрашувда «йўқолсин қўғирчоқ ССЖИ Олий Кенгаши ва ССЖИ халқ депутатлари съезди!» деган даъват эшитилди. Буни қарангки, бундай даъват сўзлари халқ депутати Т. Х. Гдляннинг оғзидан чиқди.

Мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Бу шунчаки сиёсий сафсата эмас. Бу ҳам бизнинг умумий кулфатимизга қўшилган ҳисса — вазиятни издан чиқариш, дўстлик ва яхши қўшничиликка рахна солишдир. Бундай офатлар натижасида минглаб кишилар ҳалок бўлди ва жароҳатланди. Юз минглаб кишилар қочоқларга айланди. Миллий жиҳатдан кадрларни қонининг «тозалиги»га қараб танлаш сингари мудҳиш иш шаклида ҳам фойдаланмоқдалар. Бу яқин орада жаҳон тарихида юз берган нималарнидир эслатмаяптими?

Агар ҳозир тартиб ўрнатиш юзасидан қатъий ҳаракатларни амалга оширадиган бўлсак, унда олдиндан қон тўкилишига рози бўлишимиз керак, деган хавотирлик билдирилмоқда. Наҳотки ҳозир қон тўкилмаётган бўлса? Наҳотки, биз телевизор мурватини бураб ва рўзномаларни ўқиб, деярли ҳар куни одамлар қурбон бўлаётганлиги, бегуноҳ кишилар, жумладан, хотин-қизлар ва болалар ҳалок бўлаётганлигини билмаётган бўлсак? Ҳеч кимни чўчитмоқчи эмасман, бироқ Давлат хавфсизлиги қўмитаси шунга аминдирки, мамлакатимиздаги вазият бундан кейин ҳам шу тарзда ривожланадиган бўлса, ўз оқибатлари жиҳатидан янада жиддий ва оғир ижтимоий-сиёсий ларзалардан ҳоли бўла олмаймиз. Бунда гап қурбонлар бўлишига йўл қўймаслик тўғрисида бормоқда. Ҳозирнинг ўзидаёқ мамлакатда 20 дан ортиқ миллатчи сиёсий бирлашма бўлиб, уларнинг таркибида ҳарбийлаштирилган қисмлар ёки қуролланган жангарилар отрядлари бор.

Нотиқ ССЖИ Олий Кенгашининг 1990 йил 23 ноябрдаги қарори ва иқтисодий бузғунчиликка қарши кураш юзасидан ССЖИ Президентининг кейинги Фармони қандай бажарилаётгани тўғрисида ахборот бериб, Давлат хавфсизлиги қўмитаси идоралари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа идоралар — Ички ишлар вазирлиги, прокуратура, ишчи назорати қўмиталари ва ижроия ҳокимият идоралари билан ҳамжиҳатликда халқ истеъмоли молларини сақлаш, ташиш ва сотишда жуда катта ўғирликлар ва суиистеъмоллар, хўжасизлик ва совуққонлик ҳоллари кўпдан-кўп содир этилаётганини фош қилишга муваффақ бўлдилар. Аниқ мисоллар келтирилди.

Кейинги вақтда Давлат хавфсизлиги қўмитаси идоралари хусусан, ташқи иқтисодий фаолиятни амалга оширишда молиявий системамизга жиддий зарар етказиш ҳолларини фош этдилар.

Ширкат, тижорат банклари, шунингдек, вилоят банклари хорижий фуқароларга ресурслар билан таъминланмаган катта миқдордаги пулларга чек бериш одати кенг тарқалмоқда. Бу молиявий системамизни издан чиқариб, чет эллардаги совет пули ҳажмини кўпайтиради. Шу муносабат билан мамлакатда пул ислоҳоти ўтказиш тўғрисидаги таклифга жуда жиддий эътибор бериш лозим.

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари бу муаммоларни совет кишиларининг, турли даражадаги советларнинг ёрдамисиз ҳал этишлари мумкин эмас. Бу ишда КПСС, фирқа Марказий Қўмитасидан тортиб, унинг жойлардаги ячейкаларигача фаол қатнашаётганлигини таъкидлаш лозим. Энг муҳими — хўжасизликни келтириб чиқарувчи сабабларни, иқтисодий бузғунчиликни, уюшган жиноятчиликни тугатишдан иборат.

Халқимизнинг сиёсий иродаси ва жуда катта ақлий имконияти, деди пировардида В. А. Крючков, мамлакатни танглиқдан олиб чиқишнинг ўта мураккаб муаммоларини ҳал этишга иложи борича кўпроқ жалб қилиниши керак. Бироқ, айни вақтда интизом ва ҳуқуқ-тартибот бўлмаса, иқтисодиётимизни барқарорлаштириш, бозорга ўтиш мумкин эмас. Агар кимлардир демократияни хоҳлаган ишни қилиш мумкин бўлган мавҳум бир нарса деб тушунаётган бўлсалар, зўравонлик ва шафқатсизликни фақат насиҳат йўли билангина тўхтатишга уринаётган бўлсалар ва бизда қатъийлик йўқлиги сабабли деярли ҳар бир киши жабрланаётган бўлса, бундай демократиянинг нархи бир пулга қимматдир. Ҳаммамизга жуда оғир, чунки фавқулодда вазиятда яшаб, ишлаяпмиз. Мураккаб давр мураккаб муаммоларни ҳам келтириб чиқаради. Бинобарин, бундан кейин ҳам янгиланиш ва тараққиёт йўлидан ишонч билан қадам ташлаш учун чидашдан бошқа иложимиз йўқ. Ҳар бир киши совет кишиларининг ҳозирги авлоди олдидагина эмас, айни вақтда бизгача бўлган ва келгусида қўлимиздан эстафетани қабул қилиб оладиганлар олдида ҳам ўз масъулиятини ҳис қилмоғи даркор.

Турли даврларда асосий қонунимизни фақат хўжакўрсинга янгилашарди, деди Фарғонада чиқадиган «Коммуна» вилоят рўзномаси муҳаррирининг ўринбосари **А. У. Ҳусанов.** Моддалар ва параграфлар сони кўпаярди, лекин фуқаролар ва иттифоқдош жумҳуриятларнинг рўй-рост эркинликлари кўпайгани йўқ.

Бизга бошбошдоқлик эмас, демократия керак. Бизга сафсатабозлик эмас, ошкоралик керак. Депутат миллатлараро муносабатлардаги мураккаб жараёнлар тўғрисида гапириб, мамлакат ва жумҳуриятларнинг раҳбарлари умумий мақсадларимиз йўлида қўлни-қўлга бериб ишлаган тақдирдагина уларни муваффақиятли ҳал этиш мумкинлигини таъкидлади.

У Конституцияга киритиладиган ўзгартишлар лойиҳаси юзасидан аниқ-равшан мулоҳазалар билдирди.

Биринчи танаффусдан сўнг **И. А. Каримов** раислик қилди.

ССЖИ Вазирлар Кенгашининг ёқилғи-энергетика комплекси бюроси бўлимининг мудири депутат **Г. И. Тихонов** Иттифоқ Конституциясининг бир қатор моддаларини ўзгартириш юзасидан киритган таклифлар асосан вазирлар маҳкамасининг бўлажак фаолияти билан боғлиқ қоидаларга тааллуқли бўлди.

У мамлакат Асосий Қонунига тузатишлар Президент ҳокимиятини кучайтиришга олиб боришини таъкидлади. Бироқ, буни фақат Президентнинг шахсий ҳокимиятини кучайтириш деб тушунмаслик учун, вице-президент вазифаларини анча кенгайтириш зарур, деб ҳисоблайман. Мамлакатда тартибни таъминлаш вице-президент фаолиятининг асоси бўлиши керак, деди нотиқ, бу эса қонунлар амал қилишини таъминлашдир.

Ёш депутатлар гуруҳи номидан сўзга чиққан ленинградлик олим **С. А. Ципляев** Конституцияга киритиладиган ўзгартишлар ва қўшимчалар юзасидан депутатларга тарқатилган аниқ-равшан таклифларни эслатди ва бу таклифларнинг асосий жиҳатларига тўхталди. Ҳокимиятнинг фақат юқори табақасини ислоҳ қилиш билангина ижроия ҳокимиятни қайта тузишга эришиб бўлмайди. Чунки аниқ-равшан ҳаётимизнинг барча жараёнлари унинг ана шу табақанинг панохида кечади.

Қозоғистон меъморлар уюшмаси бошқарувининг раиси **Т. Е. Ералиев** мустақиллик тўғрисида мардонавор гапириб, жумҳуриятларнинг барча ваколатларини тобора кучайиб бораётган марказнинг ихтиёрига «тиқиштираётганимизни» таъкидлади. У вазирлар маҳкамасининг таклиф этилган тарзда тузилиши зарурлигига шубҳа билдирди, иттифоқ Бош вазири ҳузурида давлат бутун иқтисодий ва ижтимоий турмушнинг истиқболли муаммолари билан шуғулланувчи федерал қўмитасини тузишни таклиф этди. У ўзига хос истиқболнинг тажриба майдони бўлади.

Кейинги йилларда ҳукумат билан Президент мамлакатни нафақат иқтисодий, айни вақтда сиёсий тангликдан ҳам олиб чиқишга муваффақ бўла олмади, деб таъкидлади депутат **С. А. Стежко.** Лекин ҳозир таклиф этилаётган тадбирлар аҳволни барқарорлаштиришга имкон берармикан? Ўйлайманки, йўқ. Бунинг асосий сабаби кўпгина советлар ўз лаёқатсизлигини кўрсатганлигидадир, айниқса, танқидбозлик, Компартиянинг, давлат раҳбарларининг обрўсини тўкиш авжига чиққан ерларда фақат эски нарсаларнигина бузишга қодир бўлган кишилар мандат олганликларидандир.

Депутатлар **Ю. К. Шарипов** ва **А. З. Ястребовлар** ҳам ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришгач, ССЖИ Конституциясига тузатишлар киритиш тўғрисидаги масаланинг муҳокамаси тугалланди.

Кечқурунги мажлисда **Д. Худоназаров** раислик қилди.

Яқиндагина ССЖИ Конституциясига ўзгартишлар киритиш тўғрисидаги масала юзасидан маъруза қилган **А. И. Лукьянов** депутатларнинг саволларига жавоб қайтарди.

Шундан сўнг съезд кун тартибидаги кейинги масалани — умумхалқ овоз беришини ўтказиш тартиби (ССЖИ референдуми) тўғрисидаги Қонун лойиҳасини муҳокама қилишга киришди.

ССЖИ Олий Кенгаши қонунчилик қўмитасининг раиси **Ю. Х. Кальмиков** маъруза қилди.

Маърузадан сўнг мунозарада депутатлардан **Ю. Ю. Соколова, Т. К. Пупкевич, А. Т. Кругдов, В. И. Клоков, С. Н. Звоновлар** сўзга чиқишди.

Съезд масалани муҳокама қилиб бўлди.

ССЖИда референдум ўтказиш тартиби тўғрисида ССЖИ Олий Кенгаши тақдим этган Қонун лойиҳаси кўпчилик овоз билан асос учун қабул қилинди.

Кечқурунги мажлисда ер ислоҳотига ва Форс кўрфазидаги аҳволга доир ҳужжатларнинг лойиҳаларини амалий тартибда кўриб чиқиш режалаштирилганди. Фикрлашиш чоғида котибият депутатлар яқинда таклиф этган бир қанча мулоҳазалар ва таклифларни ҳисобга олмаганлиги маълум бўлди. Бунинг устига депутат **В. И. Аклснис** Форс кўрфазидаги аҳвол тўғрисида муқобил ҳужжат лойиҳасини тақдим этди. Шу муносабат билан ҳужжатларни кўриб чиқиш кечиктирилди.

Съезд котибияти раҳбари **А. П. Яненко** котибият шаънига айтилган танқидга қарши қатъий эътироз билдирди. У депутатларнинг бирорта мулоҳазаси ва таклифи эътибордан четда қолмаётганлигини айтди.

Мажлис охирида «турли масалалар» бўлимида турли мавзулар тилга олинди.

Латвия раҳбарлари номига бир гуруҳ депутатлар сўров йўллашди, уни **Б. И. Каторгин** ўқиб берди. Унда туб бўлмаган аҳолига ва ҳарбий хизматчиларга нисбатан жумҳуриятда фуқаролик ҳуқуқлари бузилаётганлиги тўғрисида гап боради. Сўров овозга қўйилганидан сўнг қабул қилинди.

Съезднинг навбатдаги мажлиси 24 декабрь душанба куни эрталаб бўлди.

(ТАСС).



Хоразмлик 500 дан ошиқ ўқувчи Урганч шаҳрида ташкил қилинган махсус мактабда таълим олмоқда. Бу мактабга физика, математика ва кимё фанлари бўйича иқтидорли ёшлар танлаб олинган. Махсус мактаб синфхоналари барча замонавий ўқув қуроллари билан жиҳозланган, ўқувчилар яхшироқ билим олиши учун керакли шарт-шароитлар яратилган. Афсуски, бундай мактаблар жумҳуриятимизда ҳозирча бармоқ билан санарли, холос. Энди мутасадди ташкилотлар бу масала устида жиддийроқ бош қотириб кўришса, керак бўлса хоразмликларнинг иш тажрибаларини ўрганиб оммалаштиришса, айни муддао бўларди.

СУРАТДА: кимё фанидан амалий машғулот пайти.

Суратқаш Қ. ОТАЕВ (ЎзТАГ).

Алишер Навоий аудиторияси

«Навоий шарафи яшар муқаддас!»

Ўзбек адабиётининг қуёши Алишер Навоий туғилган куннинг 550 йиллик таваллуди арафасида ажойиб шоиримиз Ҳамид Олимжоннинг бу оташин ва эҳтиросли мисраларини эсламай бўладими?

Алишер Навоийнинг муборак номи қалбларимизда қувноқ қўшиққа айланиб қолган. Интиҳо шулки, Навоийни ҳамма ўқиш, ўрганиш лозим. Навоийни олим ҳам, шоир ҳам, чорвадор ҳам, боғбон ҳам ҳурматлаб, эъзозлаб мутолаа қилиши жоиз. Чунки, халқпарвар, шеърият мулкининг султони Алишер Навоий ўз асарларида халқнинг орзу умидларини куйлайди.

Буюк шоир ўз умрининг энг ширин, дилбар дамларини Самарқандда ўтказган. Таълим олган ва ижод қилган. Алишер Навоийнинг мўътабар номи билан боғлиқ муқаддас ва зиёратгоҳ жойлар кўҳна шаҳарда кўп.

Алишер Навоийнинг Самарқанддаги ҳаёти ва ижодини ўрганиш жуда мураккаб муаммо бўлишига қарамай она шаҳримиз олий ўқув юртларининг профессор-ўқитувчилари, илмий ходимлари ана шу масалаларни тадқиқ қилиш соҳасида самарали ишладилар. Ёшларга шоир ижоди ва ҳаёти ҳақида пухта билим бериш борасида ҳам дадил қадамлар олға ташланмоқда.

Яқинда Алишер Навоийнинг 550 йиллиги муносабати билан Самарқанд қишлоқ хўжалик олий билимгоҳида тиллар ва адабиёт кафедраси ўзбек тили ва адабиёти фани ўқитувчилари — филология фанлари номзодлари: С. Н. Ширинов, А. А. Аҳмедов ва Иттифоқ Журналистлар уюшмасининг аъзоси Л. М. Мамасолиевларнинг саъй-ҳаракатлари, ташаббуси туфайли «Навоий — аудиторияси» жиҳозланди. Аудиторияни жиҳозлашда Тошкентдаги Навоий номли Адабиёт музейининг ходимлари, вилоят мусаввирлар бадиий жамғармасининг мўйқалам усталари сидқидилдан кўмаклашдилар.

Эндиликда бўлажак қишлоқ хўжалик мутахассислари она тили ва адабиётидан ўз билимларини Навоий сиймоси туширилган, достонларига ишлаган расмлар, мутақаббил ва совет адабиёти намояндалари вакилларининг суратлари қўйилган полотнолар, буюк мутафаккир афоризмлари билан безатилган ўқув хонасида оширадилар.

Л. РУСТАМОВ.

ТАСС, ЎзТАГ ва ўз мухбирларимиздан

Шу сонга хабар

Тенглик ва ўзаро фойда асосида

Молдова билан Гуржистон ўртасида иқтисодий ва маданий ҳамкорлик тўғрисидаги битим имзоланди.

Томонлар юзага келган иқтисодий алоқаларни ҳисобга олиб, 1991 йилда ўзаро маҳсулот етказиб бериш ҳажмини шу йилги даражада сақлаб қолиш ва теппа-тенглик асосида уларнинг ҳажмини бундан кейин ҳам тенглаштириш юзасидан тадбирлар кўриш хусусида келишиб олдилар. Бозор муносабатларига ўтилишини ҳисобга олиб, корхоналар ва ташкилотлар ўртасида ўзаро савдо ва хизмат кўрсатиш борасидаги бевосита хўжалик алоқаларини кенгайтиришга кўмаклашиш ҳақида келишиб олинди.

Икки ой мобайнида умумий иқтисодий муаммолар ва молия-қарз сиёсати, ижтимоий соҳа ва миллий маданиятни ривожлантириш, истеъмол бозори; фан-техника тараққиёти, информатика ва экология, ҳамкорликни ривожлантиришнинг бошқа йўналишлари соҳасида шартномалар ва битимлар тузилишини ниҳоясига етказишга қарор қилинди.

«Шоҳнома»га бағишланди

Эрон пойтахтида Шарқнинг буюк мутафаккири ва шоири Абулқосим Фирдавсий яратган «Шоҳнома» достонининг минг йиллигига бағишланган халқаро анжуман очилди.

Эрон-Ислом жумҳурияти президенти А. А. Хошимий-Равсанжонийнинг ташаббуси билан уюштирилган анжуман ишида 450 га яқин эронлик ва хорижлик тарихчилар, адабиётшунослар иштирок этишмоқда. Анжуман қатнашчилари ўзининг адолатпарварлик ва инсонпарварлик ғоялари билан Шарқ адабиётига улкан таъсир кўрсатган «Шоҳнома» достонининг аҳамияти тўғрисида, шунингдек, достон муаллифининг ижоди ва ҳаётий йўли ҳақида маърузалар қилишади.

Мактаб Юсуф Шомансур номида

Пойтахтнинг Собир Раҳимов ноҳиясидаги 11-мактабга Юсуф Шомансур номи берилди. Таниқли ўзбек шоири Ю. Шомансур шу мактабда 1945-55 йилларда сабоқ олган. Шоир қисқа умр кўрди. 42 ёшида бевақт орамиздан кетди.

Унинг илк шеърлари матбуот саҳифаларида мактабда ўқиб юрган кезларидаёқ чоп этилган эди. Юсуфнинг қобилияти машҳур шоирлар Ғайратий, Шайхзода ижодий мактабида сайқалланди. У адабиётимизга Эркин Воҳидов, Анвар Исроилов, Тўлқин, Хайриддин Салоҳ, Сайёр, Анвар Эшонов каби иқтидорли ёшлар билан дадил кириб келди. Юсуф болалар адабиётида сезиларли из қолдирди, шу билан бирга у «Қора марварид» романи, «Ер қайрилиб боқмайди» пьесасининг, бир неча достонлар, қўшиқларнинг ҳам муаллифидир. Юсуфнинг йигирмага яқин шеърий тўпламлари, Шайхзода ижодини таҳлил қилишга оид илмий мақолалари адабиётимизнинг, фанимизнинг маънавий бойлигига айланиб қолди. У кўзга кўринган адабиётшунос олим, филология фанлари номзоди эди.

Мактабда Ю. Шомансур хотирасига мармар лавҳа ўрнатилди, гуллар қўйилди. Юсуф Шомансурнинг шеърлари, қўшиқлари яна бир бор янгради. Шоирнинг қаламкаш дўстлари Анвар Эшонов, Жаъфар Маъруфов, Олим Маҳкам, Рауф Толиб, ёру биродарлари Юсуф Шомансур ҳақидаги хотиралари билан ўртоқлашдилар.

М. МИРЗААҲМЕДОВ,
Ҳ. РОЗАБОЕВА.

Тайёрагоҳда гараж

Парвоз хавфсизлиги ердан бошланади. Шунинг учун ҳам Нукус тайёрагоҳида ер хизматлари пухта ишлашига алоҳида эътибор берилмоқда. Бу ерда техника таъминоти автомобиллари учун катта гараж қурилди.

Илгари 150 га яқин машина жазирама иссиқда ҳам, қор-ёмғирли изғиринда ҳам очиқ ҳавода турарди. Бу, табиийки, автотранспортдан фойдаланишда муайян қийинчиликларни вужудга келтирар эди. Муаммони ҳал этиш мақсадида мухтор жумҳурият авиаторлари ташаббус билан чиқиб лойиҳачилар билан алоқа боғлашди, Қорақалпоғистон МССЖ Маиший хизмат вазирлиги хўжалик ҳисобидаги участкаси ишчилари билан машиналар турадиган ёпиқ жойлар қурилиши тўғрисида шартнома туздилар. Натижада тайёрагоҳнинг ёнгинасида йирик автопарк қад кўтарди. Бу ерда техникани капитал ремонт қилиш ёки ундаги майда-чуйда носозликларни тузатиш мумкин. Машиналар турадиган бу ёпиқ жойлар иситиш ва ҳаво алмаштириш системалари билан жиҳозланган.

Қўшиқ — дил малҳами

Ривоятларга кўра, Оллоҳ одам жисмини яратгач, унга жон ато қилишни ўйлаб қолибди. Охири худо инсонга мусиқа орқали жон киритган экан. Балким инсон зотининг куйу қўшиққа ўчлигига сабаб ҳам шудир. Мусиқа таъсирида хуфтон диллар равшан тортиши, қувончга тўлганлари эса лаззатланиш, ўй бошқа эмасмикан?

Яқинда иқтидорли ёш хонанда жумҳуриятда хизмат кўрсатган артист, Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти соҳиби Маҳмуджон Азимов Қибрай санаторийсида даволанаётган ва дам олаётган қўшиқ шайдолари ҳузурида ўз концерт дастурини намойиш қилиб, мухлисларини хушнуд этди. «Самарқандга борсам», «Файзулла бобо» ва бошқа қатор қўшиқлари билан тингловчиларни ром этиб, уларга завқ-шавқ улашди. Қўшиқсевар беморлар дардига малҳам, руҳига дармон бўлди.

Учрашув охирида Қибрай санаторийси бош врачи Шавкат Сатторов хонандага барча мухлислар номидан миннатдорчилик билдириб, ижодий ишларига ривож тилади. Шу куни санаторийда хуш бир кайфият юзага келди.

Д. ШОМУРОДОВ.

Шу сонга хабар

Долзарб мавзу

Ҳозирда энг чўнтаги бўш ташкилот қайси? Албатта, комсомол. Шундоқ ҳам «бўйнидан олиб, энига ямаб юрган» ёшлар ташкилоти бозор иқтисодиётига ўтилгач, қандай тирикчилик қилади? Бундай пайтда комсомолга «иккинчи кисса» жуда асқотади. «Иккинчи кисса» нима? Мақоламиз айнан шу ҳақда.

Комсомолнинг иккинчи киссаси

Зулхумор ИБРОҲИМОВА — Хива ноҳия комсомол қўмитаси ёшларнинг ижтимоий-иқтисодий муаммолари бўлими мудираси:

— Ноҳия Шўроси сессиясидан олдин биз халқ депутатлари йиғинига шундай таклиф билан чиқдик: ноҳия ёшлари муаммоларини ҳал этиш, улар учун шароитлар яратиш, дам олиш, кўнгилли ҳордиқ чиқариш тадбирларини ўтказиш, ёшлар марказлари ташкил этиш... каби масалаларни бажаришга маблағ сўралди. Яъни, ноҳия бир йиллик умумий даромадининг бир фоизини ажратиш ва ёшлар жамғармасини ташкил этиш.

Яқинда ноҳия Шўроси сессияси «бир фоизлик» таклифимизни маъқуллади ва қарор қилди. Эндиликда ёшлар жамғармасига эга бўламиз. Бу оз миқдор эмас — тахминан 250-300 минг сўм атрофида. Бунга шаҳардаги ташкилотлар, корхоналар кирмайди.

Жамғарма янги йилдан маблағ билан таъминланади. Лекин, жорий йилдаги даромаднинг бир фоизини ажратишни истаган хўжалик-ташкилотлар ҳам топилди. «Мевазор» давлат хўжалиги (раҳбари — собиқ комсомол ходими) ҳамда қишлоқ хўжалик техникуми ўқув-ишлаб чиқариш хўжалиги шундай олийжаноблик қилишди.

Биз биргина жорий йилнинг ўзида ўз ҳисобимиздан афғон уруши қурбонлари ёдгорлигига, «Достон» фольклор-этнографик дастасига, Мунис Хоразмий номли мактабни таъмирлашга, байналмилалчи-жангчилар кенгашига ўттиз олти минг сўмча маблағ ажратгандик. Маълумки, комсомол шундоқ ҳам камбағал ташкилот. Агар Сулаймоннинг ғазнаси бўлганда ҳам «ол-ол»га чидабермайди...

Мақсадларимиз эса талайгина. Баъзида савобли ишга қўл урилса, яхши бир янгилик қилинса, ёшлар ҳам «калталиги»дан иш ярмида тўхтаб қолар, кейин қаерлардандир маблағ излашга мажбур бўлардик. Ёшлар жамғармасининг ташкил этилиши бизни шундай «тиланчилик»дан халос этади, ёшлар муаммоларини ҳал қилишимизда жуда катта моддий мадад бўлади.

Ёшлар жамғармасининг Низомида айтилган: «...ёш фуқароларнинг камол топишлари, уларнинг ижтимоий фаоллиги учун кафолат бериш, [illegible] ҳуқуқий, ташкилий шарт-шароитларни яратади».

Ёшлар жамғармасидан фойдаланиш бутунлай комсомол ихтиёрида бўлади. Бу маблағлардан эса кам даромадли оилалар, афғон уруши ногирони бўлганлар, [illegible] ёрдам бериш, турли тадбирлар ўтказиш, [illegible]

Агарда шаҳардаги мавжуд корхона-ташкилотлар ҳам ёшлар жамғармасига ўз ҳиссаларини қўшишса — бу борадаги имкониятлар кенгаяди. [illegible] Кўҳна шаҳарда [illegible] меҳмонхоналар очиш ёки сайёҳлар бюроси бўлими ташкил этиш орзуимиз ҳам йўқ эмас...

Ўктамбой РЎЗИЕВ — Боғот ноҳия комсомол қўмитаси саркотиби:

— Ёшлар жамғармаси ташкил этиш ғоясининг ўзи таҳсинга лойиқ. Биз пленумда ноҳия йиллик даромадининг беш фоизини сўраганмиз. Бу энди илтимосномадек гап. Аслида бир фоизи ажратилса ҳам катта иш бўларди. Бу тахминан юз эллик минг сўмларга боради.

Ёшлар жамғармаси очиш — бозор иқтисодиётига ўтиш ва шу шароитда ишлашда комсомол ташкилотларининг ягона таянчи десам, хато эмас. Негаки, одатда биз ярим минг сўмча пулга бир тадбир ўтказиб келган бўлсак, эндиликда бу пул урвоқ ҳам бўлмай қолди. Нарх-навоbooларнинг ошиши қўшимча муаммолар келтириб чиқармоқда. Битта кеча ўтказиш комсомол маблағининг бир томонини ўпириб юборади.

Ёшлар жамғармаси ҳисоби гарчи алоҳида бўлиб, унга ёшлар билан ишлаш комиссиясининг раиси раҳбарлик қилса-да, фойдаланиш бутунлай комсомол қўмитаси ихтиёрида бўлади.

Агар ноҳия Шўроси сессияси таклифимизни амалиётга айлантирса, келгуси йилдан бошлаб бир қатор ишлар қилишни аллақачон режалаштириб қўйдик. Масалан, икки йил олдин «Победа» жамоа хўжалигида қурила бошланган ёшлар марказини ниҳоясига етказиш. Вилоят комсомол қўмитаси бу қурилиш учун ваъда қилган маблағ тўғрисида қарор чиқарган бўлса-да, бермади. Ёки ишсиз юрган ёшларни иш билан таъминлаш учун кичик корхоналар очиш, ноҳияда кабелли ойнаи жаҳонни ишга тушириш... Мақсадлар кўп. Жамғарма очилса, қоғоздаги режаларнинг амалиётга айланишига гувоҳ бўласиз...

Равшан ҲУСАИНОВ — вилоят комсомол қўмитаси ишлар бошқарувчиси:

— Ноҳия комсомол қўмиталарининг ёшлар муаммоларини ҳал этиш борасида ёшлар жамғармалари ташкил этаётганидан, кўпчилик ҳолларда ноҳия фирқа, шўро органлари бу ташаббусларни маъқуллаётганликларидан хабарим бор. Яхши иш. Негаки, вилоят комсомол қўмитаси пленумларидан бир неча марта маблағ масаласида тортишувлар бўлган. Икки йил аввал Гурлан ноҳия комсомол қўмитасига ажратилган икки юз минг сўм масаласини бир неча марта қўзғашди...

Вилоят комсомол қўмитасининг ўзи Марказқўмдан олинаётган қарз эвазига моддий томонини бир амаллайди. Ноҳия комсомол қўмиталари эса шу кунгача «ўзинг учун ўл етим» бўлиб келишди.

Мен ёшлар жамғармасини «комсомол ташкилотларининг иккинчи киссаси» деб атаган бўлардим. Хайрли ишни давом эттириш, ундан фақат керакли, эзгу мақсадларда фойдаланиш, борини ҳавога совурмаслик... ноҳия комсомол қўмиталари ва уларнинг етакчиларининг оқилона иш юрита билишига боғлиқ.

МУХБИР ИЗОҲИ: Ўнта фикрни эшитдик. Хивалик ёшлар аллақачон «нақдини» чўнтакларига уришди, боғотликлар шундай кунни кутишмоқда. Бошқа ноҳия комсомол қўмиталарида ҳам ёшлар жамғармалари ғояси кезиб юрибди. Вилоят комсомол қўмитасидагилар бундан хурсанд. Сабаби, қўшниингга бўлса, сенга фойдаси тегади...

Яқинда инқилоб куни шарафига вилоят байналмилалчи-жангчилар кенгаши афғон уруши жабрдийдаларига қамёб мол — палос тошиб берди. Оз эмас — юз йигирма дона. Бир қараганда иш хайрлидек туюлади. Аммо, бу «байрам совғаси» — ўз нархида сотилди. Ноҳиялардан бирида комсомол котибининг хаёлчан ўтирганини учратдим.

«Камёб бўлган палос беришгани яхши бўлди. Ўғиллари афғон урушида ҳалок бўлган оилаларга ҳам беришимиз керак. Тасаввур қилинг: байрам арафаси «совға» деб олиб борасан, ва... пулини сўрайсан... Ўзи-ку, саксон сўмлик матоҳ. Ўгт. Қани, ҳисобимизда пул бўлса-ю, ҳеч бўлмаганда ҳадя қилиб ўғлини жангчилар оилаларига текин берсак. Бир тийин ҳам йўқ...»

Бу бир оддий мисол. Аммо, аянчли. Халқ доно. «Оғзи қийшиқ бўлса-да, бойнинг ўғли гапирсин» иборасини аламидан тўқимаган. Ҳамма замонларда бойлик, маблағ жамият тирикчилигининг ўзагини ташкил этган. Комсомол ташкилоти обрўсини йўқотиб қўйди, деб аюҳаннос солаётганлар ҳам, унинг қўли калталиги, бу маблағ йўқлигини эсламайди. Фирқа ташкилоти эса маънавий раҳнамолигини зиммасига олган, бўйруқ бериш билан «қўмаклашишмоқда».

Эндиликда, комсомол ташкилотларининг тирикчилиги учун «иккинчи кисса»лик бўлиш имкони яралиган экан, қувониш ўринли. Айниқса, ҳали ўзидан олдин вазиятни ҳисобга олган бозор иқтисодига шароитда.

Натижасини бош омон бўлса кўраверамиз.

Рўзимбой ҲАСАН,
«Ёш ленинчи» мухбири.



Давр
ҳар қанча
алғов-далғов
бўлмасин,
ҳаёт барибир
ўз ўзанидан
оқаверади.
Бир ёқда гуруҳбозлик,
бир ёқда
мажлисбозлик...
яна бир ёқда эса
кимдир қиз чиқарган,
кимдир келин туширган.

Сиз кўриб турган
суратдаги йигитлар ҳам
ўзларининг
бўлажак жуфти
ҳалолларига
никоҳ узуги
танлашмоқда.

А. Рисқиев сурати.

Хорижидан хабарлар

Телетайп лентасидан

● КОҲИРА. Қувғинда иш олиб бораётган Қувайт ҳукумати яқин вақт ичида ўз мамлакатининг фуқароларига янги нусхадаги паспортларни бера бошлайди. Қувайт ички ишлар вазири Шайх Салим ас-Сабоҳ ас-Салим ас-Сабоҳ шуни маълум қилди.

Вазирнинг сўзларига қараганда, истило қилинган мамлакатининг ҳудудидаги яширин ерларга Қувайт фуқароларининг тўла рўйхатлари туширилган компьютер дисклари яшириб қўйилган. Ҳозирча эса, деди у, ҳукумат Ироқ истилочиларининг зўравонлигидан қочган кишилар сифатида чегарадан ўтаётганларнинг кимлигини Саудия Арабистони маъмурлари билан ҳамкорликда аниқлашга ҳаракат қилмоқда.

БАЙРУТ. Ливан Президенти Илёс Храуи маориф вазири Умар Каромга мамлакатнинг янги ҳукуматини тузиш вазифасини топширди. Давлат бошлиғи Ливан парламенти аъзолари билан ўтказган маслаҳатлашувлар чоғида фикри сўралган депутатларнинг 60 фоизи бош вазир лавозимига унинг номзодини қўллаб-қувватладилар.

Бўлажак маҳкама «миллий сулҳ ҳукумати» бўлади, деди У. Каром матбуот учун берган баёнотида. Вазирлар кенгашининг асосий мақсадлари орасида ҳарбийлаштирилган милицияларни тарқатиб юбориш, қурол-яроғларни мусодара қилиш, вайрон бўлган ерларни тиклаш, Ливанни ривожлантириш, шунингдек, Ливан ҳудудида маъмурлар рухсат бермаган ҳар қандай қуролли ҳозиру нозирликни тугатиш каби масалалар бор, деди у.

Янги ҳукуматни тузиш вазифаси мушкуллашмоқда, лекин Ливан сиёсий майдонида иш олиб бораётган баъзи энг муҳим фирқалар ва ташкилотлар ҳозирнинг ўзидаёқ ҳукуматга киришдан бош тортдилар.

● АНҚАРА. «Турк иши» турк касаба уюшмалари конфедерацияси мамлакатда ялпи иш ташлаш ўтказишга қарор қилди. 1991 йилнинг 1 январида бир ярим миллионга яқин киши ишга чиқмайди.

Конфедерация раҳбарларининг фавқулодда мажлисида таъкидланганидек, деб хабар қилади «Туркиё» рўзномаси, бир кунлик иш ташлаш иш берувчиларни жиддий огоҳлантириш бўлади.

Оппозиция вакиллари «Турк иши» Туркия касаба уюшмалари конфедерациясининг қарорини қўллаб-қувватладилар.

Чунончи тўғри йўл фирқасининг бош раиси Сулаймон Демирел бир кунлик иш ташлаш ўтказиш тўғрисидаги қарорни «ўз ҳуқуқларини қонуний йўллар билан излаш» деб таърифлади.

* * *

Туркия жануби-шарқида хавфсизлик кучлари билан Курдистон ишчи фирқаси жангарилари ўртасида яна қонли тўқнашув бўлди. Отишма натижасида, деб хабар қилади «Хуррийет» ахборот бошқармаси 11 террорчи ва жандармерия отрядининг бир аскари ўлдирилди.

Тунжели ва Бинголь вилоятларида ўтказилган операциялар чоғида хавфсизлик кучлари милтиқлар, портловчи моддалар, тез алоқа воситалари ва Курдистон ишчи фирқаси жангариларига тегишли кўп миқдордаги озиқ-овқат маҳсулотларини ўлжа қилиб олдилар.

● КОЛОМБО. Шри Ланка армияси ва ҳарбий-ҳаво кучлари мамлакат шарқида «Тамил илама» озодлик йўлбарслари» Тамил гуруҳининг жангариларига қарши кенг кўламда кураш олиб бормоқда. Мудофаа давлат вазири Ранжан Вижератне бу ерда журналистлар билан суҳбатда шулар ҳақида гапирди. Шу кунларда Баттикалоа ва Ампара деган ерларда жорий этилган комендантлик соати Вавуния ва Муллайтиву шаҳарларига ҳам даҳл қиладиган бўлди. Тамил жангарилари ҳукумат қўшинларининг таъқибларидан ўзларини асраб қолиш ниятида денгиз орқали Оролнинг шарқий қисмидан шимолий қисмига ўтиш учун тез-тез ҳаракат қилмоқдалар. Бу ерда «йўлбарсларнинг» мавқеи ҳозирча мустаҳкам бўлиб турибди. Пайшанба куни Шри Ланка ҳарбий-денгиз кучлари 32 нафар Тамил жангариси тушган 5 та моторли қайиқни чўктириб юбордилар. Баттикалоа округида яна беш нафар Тамил аъзоси йўқ қилинди. (ТАСС).

ИСТЕЪФО ОҚИБАТЛАРИ МУҲОКАМА ҚИЛИНДИ

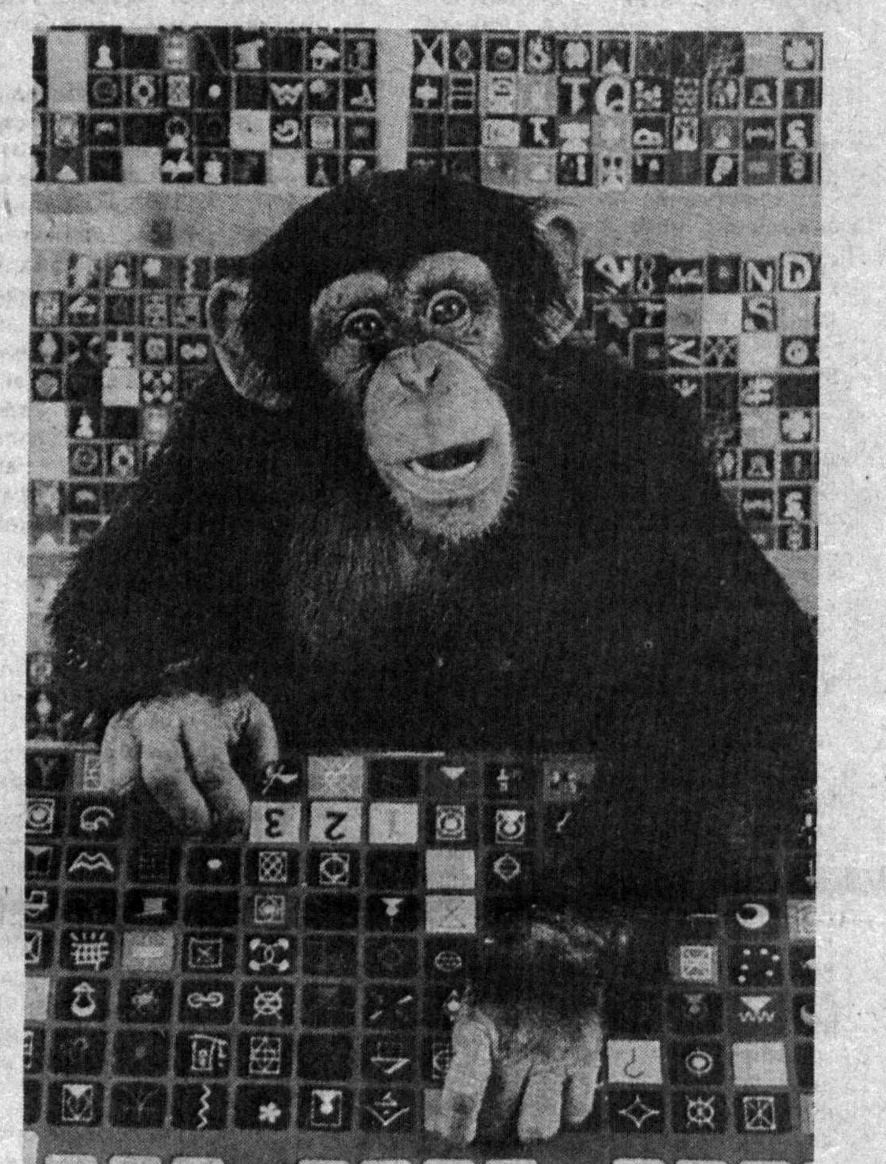
БРЮССЕЛЬ. (ТАСС мухбири Валерий Шашков). Э. А. Шеварднадзенинг ССЖИ Ташқи ишлар вазири лавозимидан истеъфога чиқиш ҳақидаги қарорининг эҳтимол тутилган оқибатлари НАТО кенгашининг Шимолий Атлантика иттифоқига аъзо бўлган мамлакатлар доимий вакиллари иштирокида жума куни бу ерда бўлиб ўтган шошилинч мажлисида муҳокама қилинди.

Мажлис тугагандан сўнг НАТО вакилининг таъкидлашича, НАТО мамлакатларининг ҳукуматлари Совет Иттифоқидаги сиёсий ўзгаришларни зўр эътибор билан кузатиб туришибди ва бу ўзгаришлар ССЖИда амалга оширилаётган ислоҳотларни шубҳа остига қўймаслигини хоҳлайдилар.

Мажлис қатнашчилари ССЖИ билан муносабатлар аввалгидек Овруподаги оддий қурол-яроғларга доир шартномага, Оврупода хавфсизлик ва ҳамкорликка бағишланган кенгаш қатнашчилари бўлган мамлакатлар давлат ва ҳукумат бошлиқларининг Париждаги учрашуви натижаларига, шунингдек, тугаб бораётган йилда эришилган бошқа ютуқларга асосланади, деган умидни билдирдилар.

ФАХРЛИ ФУҚАРОЛАР РЎЙХАТИДАН ЎЧИРИЛДИ

БЕРЛИН. (ТАСС мухбири Константин Саввин). Лейпциг шаҳар депутатлари йиғилиши ўзининг махсус мажлисида ГБСП Марказий Қўмитасининг собиқ биринчи котиби ва ГДЖ Давлат кенгашининг раиси Вальтер Ульбрихтни (1893-1973) шаҳарнинг фахрий фуқароси унвонидан маҳрум қилди. Унга бу унвон 1958 йилда берилган эди. Депутатлар ўз қарорларини мазкур сиёсий арбоб иккинчи жаҳон уруши тугаганидан сўнг тоталитар тузум ташкил бўлишига маълум даражада кўмаклашганлиги билан асосладилар. Айни вақтда депутатлар В. Ульбрихт туғилган уйда ўрнатилган хотира тахтаси сақланиб қолиши учун овоз бердилар.



Одамзод қачон гапира бошлаган?

Бу саволга ҳали-ҳануз бирор бир аниқ, илмий асосланган жавоб топилганича йўқ. Бу борада биз билган ва ўрганган назариялар моҳияти бугунги кунда салмоқсизланиб бормоқда. Улар шунчаки тахмин, илмий фаразлар эканлиги аён бўлмоқда. Балки бунням замона зайли билан боғлармиз. Лекин нима бўлгандаям неча ўн йиллардирки, одамзоднинг қачон нутқ ирод эрта бошлаганлиги ҳақидаги тушунчалар устида бутун дунё бўйлаб қизғин тортишувлар кетаётганлиги аниқ. Деярли бирор тўхтамга келинганича йўқ. Олимларнинг ҳар бир гуруҳи ўз илмий нуқтаи назарига эга. Жумладан, Горвард дорилфунунида яқинда чоп этилган монографияда олимлар қуйидаги хулосага келганликлари эътироф этилади: инсонда бўғиз ва товуш пайчаларининг ривожланиши натижасида бундан 2000 йил муқаддам инсонда нутқий қобилият пайдо бўлган. Ҳайвонларда, айниқса, маймунларда ҳам худди шундай «механизм» бор, бироқ аниқ ва бурро товуш чиқаришолмайди, дейди горвардлик олимлар.

Бу фикрга қарши ўлароқ ҳайвонлар ҳам имо-ишоралар ва қичқириқ, бақириқ-чақириқлар орқали ўзаро муомалада бўлишади, деган назарияни Калифорния дорилфунуни олимлари илгари суришмоқда.

Улар Лос-Анжелесда шимпанзелар устида бир неча маротаба тажрибалар ўтказишди. Улар тажрибасига таяниб яна шуни айтиш мумкинки, ҳозирги кунга келиб ер шари ҳайвонот оламида маймунлар, дельфинлар ҳамда денгиз арслонлари нутқ ирод этиш ва одамзод фикрининг нутқий баёнини тушуниш даражасига етишган.

СУРАТДАГИ шимпанзенинг лақаби Кандзи. Калифорниялик олимлар анчадан бери Кандзи қобилиятини синаш мақсадида иш олиб боришмоқда. Ҳозир у карточкалардан фойдаланган ҳолда грамматик қоидаларни ўрганган.

ТАСС сурати.

Хайрия

Қизил Юлдуз ордени ва «Жасорати учун» медали соҳиби, халқ депутатлари Хива шаҳар Шўроси депутати Одилбек Отажонов ва унинг умр йўлдоши Ўғилжон хонадонида катта тўй бўлиб ўтди. Қариндош-уруғлар ва ёру биродарлар, қолаверса, Хива ноҳия комсомол қўмитаси учун ҳам катта воқеа — Комила исмли қиз дунёга келган ва уни бешикка солишни нишонлашди.

Бешик тўйи

ЖАЖЖИГИНА Комила болалар аравачасида ухлаб ётибди. У таваллуд топганига ҳали бир ой ҳам бўлганича йўқ. Шундан ҳам ўз ота-онаси ҳақида ҳеч нимадан хабардор эмас. Унинг отаси Одилбек Отажонов афғон урушининг собиқ сапёри. Камтарин ва тортинчоқ онаси эса Хива поликлиникаларидан бирида ҳамшира бўлиб ишлайди.

Бугунги кунда кўҳна Хивада Комиланинг ота-онасини танимайдиган одам йўқ. Бундай инсонларни қандай қилиб танимаслик мумкин?

Одилбек ўзининг темир иродаси ва ҳаётга бўлган муҳаббати билан, Ўғилжон беқиёс олийжаноблиги ва меҳрибонлиги, эрига бўлган чинакам аёллик муҳаббати билан ҳамюртларининг эътиборини тортган.

1985 йилда Одилбек армияга чақирилади. Уни отаси, онаси, (онаси миллати бўйича мордвин), бувиси, тўртта ука ва синглиси кузатиб қўйишди. Уларнинг бирортасининг ҳам хаёлига Одилбек Афғонистонда хизмат қилиши келмаган эди.

Афғонистон... Уни Одилбек ва ана шу заминдаги қонли урушни ўз кўзи билан кўрган унга ўхшаш бошқалар яхши билишади. Бегона заминда ҳали мўйлаби сабза урмаган йигитларнинг қонга беланиб ётганлигини кўриш осон эмас. Ўн минглаб ёш йигитлар ҳаётдан кўз юмди. Бемаъни уруш. Омон қолганлар ҳам мажруҳ бўлиб қайтишди...

Даставвал Одилбек ўзини байналмилалчи-жангчи деган ном билан аташганда фахрланиб юрди. Лекин бир куни жангдан сўнг ўлиб ётган афғон ўспиринини кўрганда бу уруш даҳшати нима эканлигини англади. Ўспирин қонга беланган ҳолда эски инглиз милтиғини маҳкам чангаллаб ётарди. Ҳар ҳолда бу милтиққа бувасининг ҳам қўли текканлиги аён. Мана шу «душман» бувасининг милтиғи билан ўз заминини «шўровийлардан» ҳимоя қилди. Ўшандан бошлаб Одилбекни: нима учун биз Ватандан узоқда, бу ерларда жанг қилаяпмиз? деган савол кемира бошлади. Нега жангда унинг дўстлари ва навқирон афғон йигитлари ҳалок бўлишаяпти? Нега?

Оддий аскар Отажонов афғон урушида сапёр бўлиб хизмат қилишига тўғри келди. У бирон бир марта кишиларга қараб ўқ отгани йўқ, аксинча, заминга кўмиб қўйилган ўлимдан кишиларни қутқаришга ҳаракат қилди. Довюрак сапёр Америкада, Англияда, Италияда ва Хитойда ишлаб чиқарилган қанча минани зарарсизлантирганини ҳисоблаб чиқиш қийин. У ҳар гал бегона юрт тупроғига кўмилган минага эҳтиёткорлик билан қўл урганида Оллоҳдан мадад беришни илтижо қиларди. Лекин ҳар ҳолда бунда унинг ўзи эҳтиёткор бўлмоғи муҳим. Ахир озгина эҳтиётсизлик қилинсами, тамом...

Шундай бўлди ҳам. У дала госпиталида кўзини очиб, танаси нима учундир қисқа бўлиб қолганлигини сезди. Оёқларини қимирлатишга уринди. Даҳшат! Энди унга ҳаммаси аён эди.

Энди қандай қилиб яшайди? Ҳали 20 ёшга тўлмаган навқирон йигитнинг тиззасидан оёқлари йўқ. Баданлари ва юзини мина парчалари илма-тешик қилиб юборган. Бунинг устига отаси ўғли оғир ярадор бўлганлигидан бехабар хат ёзиб, онаси уларни ташлаб Россияга жўнаб қолганидан нолиганди.

Кўп ўтмай отаси тўсатдан қазо қилганлиги тўғрисида хабар келди. Узоқ Хивада ёш укалари ва синглиси кекса бувисининг қўлида қолишганди.

— Яшашим шарт! Яшашим шарт! — дея ўзига ўзи далда берди аскар.

ОМОН ҚОЛДИ. Ўлимларни қолдириб доғда омон қолди. Уйига мамлакатимизда ишлаб чиқарилган дағал ва ноқулай бўлган сунъий оёқда қайтиб келди. [illegible] Ишга жойлашмоқчи бўлди. Қабул қилишмади. Ҳужжатларини муаллимлар олий билимгоҳига топширди — киролмади. Қўл билан бошқариладиган «Запорожец» машинаси сўради. Уни ҳам ололмади...

Лекин дунёда саховатли одамлар ҳам йўқ эмас. Хива ноҳия комсомол қўмитаси йигитлари собиқ «афғон»ни идорама-идора юргизиб, натижада улар кекса онаси ва бувиси билан янги уйга кўчиб ўтишди. Телефон ўтказиб беришди. Одилбекнинг кулфатларини «Комсомольская правда» орқали муштарийлар баҳам кўрганда бутун мамлакат унга ўзининг хайрия қўлини чўзди. Одилбек кутубхоначи бўлиб ишга жойлашди, Урганч муаллимлар билимгоҳининг тарих куллиётининг сиртқи бўлимига ўқишга [illegible] халқ депутатлари Хива шаҳар Шўросига депутат этиб сайланди. [illegible]

Бироқ Одилбекнинг кейинги тақдиридаги энг асосий ўзгариш [illegible] ҳамшира Ўғилжон: «Мен ана шу йигитга турмушга чиқаман», — деб қарор қилди. Дугоналари: «Ахир у ногирон, сен эса гўзалсан», — дея бу йўлдан қайтармоқчи ҳам бўлишди.

1989 йил ноябрида комсомол-ёшлар никоҳ тўйи бўлиб ўтди. Мана эндиликда шу оилада фарзанд — Комила исмли қизча туғилди.

ЖАЖЖИГИНА Комила исмли чақалоқ болаларнинг аравачасида ажойиб ота-онаси борлигига шубҳа қилмай пишиллаб ухламоқда. Ана шу бешик тўйидан ҳужжатли телефильм олмасликнинг ўзи гуноҳ. Байналмилал жангчилар жумҳурият Ассоциацияси раиси ўз ғоясини баҳам кўрганда, байналмилалчи-жангчи Василий Мельничук шундай деди: «Биз шундай фильм буюртирамиз». Уни «Ўзбекфильм» студияси ё телеҳужжатчилари суратга оладиган бўлишди. Фильмнинг режиссёри истеъдодли ёш ижодкор Низом Маҳмудов. Оператор этиб студиянинг фахрийларидан бири Қўчқор ака Каримов тасдиқланди.

Бешик тўйи 22-декабрь куни бўлиб ўтди. Азалий одат бўйича Ўғилжоннинг онаси Розия опа беш аёл билан бешикни безатди. Кейин турли-туман саруполар ва шарлар билан безатилган аравада куёвнинг уйига қараб йўлга чиқишди. Бешик ортилган арава эски шаҳар бўйлаб сурнай ва чилдирма садолари остида ўтиб, Одилбекнинг уйи олдига келиб тўхтади. Хонадонда тўйга ҳар жиҳатдан тайёргарлик кўрилган. Дошқозонда ош дамланган, самоварлар қайнаган. Одилбекнинг бувиси бешик устидан танга ва конфетлар сочади. Болалар эса, ҳатто катта ёшдагилар ҳам, талашиб-тортишиб [illegible] олишади... Бир сўз билан айтганда собиқ аскар хонадонида бешик тўйи катта байрам сифатида нишонланди.

[illegible] обрўсини йўқотди, деб айтишмоқда. Ҳа, қаердаки иш «қоғозда» бўлса, ўша ерда чиндан ҳам унинг обрўси йўқ. Лекин Хива ноҳия қўмитасини ёшлар ҳурмат қилишади. Ноҳия комсомол қўмитасининг биринчи котиби Бахтиёр Жуманиёзов, котибаси Гулираъно Маткаримова — ноҳия қўмитасининг барча ходимлари комсомол ишидаги энг асосий сиймо — аниқ, жонли ИНСОН эканлигини ҳамиша ёдда тутиб, унинг учун қўлларидан келган барча ишларни рўёбга чиқаришга ҳаракат қиладилар.

Бу ўринда Одилбек Отажоновни бир нарса ранжитаётганини ҳам айтмасдан ўтолмайман. **У шу пайтгача ҳар жиҳатдан қулай ва енгил бўлган хорижда ишлаб чиқарилган сунъий оёққа эга эмас. Авария туфайли ишдан чиққан қўлда бошқариладиган «Запорожец» машинасини шу пайтгача созлай олмаётир. Ноҳия техника хизмати кўрсатиш бўлими бошлиғи, Хива ноҳия Шўросининг депутати Шавкат Тангриев унга машинаси учун 2 та балон ажратиб беришни истамаяпти. Истисно тариқасида Отажоновга «Запорожец»ни ҳар ҳолда алмаштириб бериш мумкин эмасми!**

Яна бир гап. Одилбек ва Ўғилжон фарзанди бешик тўйи баҳонаси билан бир илтимосни ўртага ташламоқчиман. Кимда-ким мана шундай байналмилалчи-жангчиларга баҳоли қудрат ёрдам беришга тайёр бўлса, улар ўз хайрияларини Ўзбекистон ССЖ байналмилал аскарлар ва заҳирадаги аскарлар Ассоциациясининг қуйидаги ҳисоб номерига ўтказишлари мумкин: **734249 МФО уй-жой ижтимоий банки операция бошқарувининг 006700006 ҳисоб счёти.**

Мирзааҳмад АЛИМОВ,
Ўзбекистон ССЖ бўйича «Комсомольская правда»нинг ўз мухбири.

СУРАТДА: Одилбек Отажонов.



Муаллиф суратга олган.

ХУДДИ ОДАМЛАРДЕК

✦ АҚШДАГИ илмий-тадқиқот олий илмгоҳларидан бири бўлган Бетел илмгоҳи лабараториясида Менни деб аталган жонли тулум (манекен) ихтиро қилинди. У одамлардек ҳаракат қилади, нафас олади ва терлайди, шунингдек, танаси маълум даражада иссиқлик ҳам ажратиб туради.

Менни костюмларнинг, умуман кийимларнинг кимёвий моддалардан, энг юқори иссиқдан ёки аксинча, совуқдан одам танасини қай даражада муҳофаза қилиш хусусиятини синаб кўришга мўлжалланган.

Меннининг ҳаракати компьютер орқали бошқарилади.

КЎЗЛАРИ МАФТУН ЭТАДИ

✦ ГРЕНЛАНДИЯ яқинидаги океан сувларида яшовчи акулалар бошқа акулалардан ярақлаган кўзлари билан фарқ қиларкан. Олимларнинг таъкидлашларича, уларнинг ярқираган кўзи турли балиқларни ўзига мафтун этаркан ва натижада бу «қароқчилар»нинг ови енгиллашаркан.

Япониялик балиқчилар буни амалда ҳам синаб кўришган. Улар балиқ тутадиган тўрларига акула кўзидек ярқирайдиган чироқчалар ўрнатишганди. Бироқ, кутилган натижа чиқмади. Чироқчалар ўрнига сунъий бриллиантлар ўрнатишгач, турли балиқлар бу бриллиант «кўзлар» атрофида ғужғон ўйнаша бошлади ва тўр бир зумда балиқларга тўлди.

ЎТА ФОЙДАЛИ «ҚОВУН»

✦ АМЕРИКАНИНГ тропик ўрмонларида ғаройиб ўсимлик ўсади. У мамонт, деб аталиб, мевасининг таъми қовунникидек, ҳатто ундан ҳам ширинроқ. Мамонт-қовуннинг баландлиги ўн метрга яқин бўлса-да, у дарахтлар тоифасига кирмайди, балки ўтсимон ўсимликлар оиласига мансуб бўлиб, бир неча йил яшайди.

Меваси дармон-дори (витамин)ларга жуда бой. Бундан ташқари мевасидан техника, тиббиёт ва бошқа соҳаларда ишлатиладиган юзга яқин модда олинади.

РАНГ-БАРАНГ ОЛАМ

БОБОМДАН ҚОЛГАН МЕРОС (ЭССЕ)



Равомудур бизнинг фаррух замонда
Аларни дарбадар қилмоқ жаҳонда?!

А. Навоий. «Бадойиъ»нинг дебочасидан.

Руқъаи эҳсондин, эй мунъим, гадо комини бер,
Ким бу янглиғ ганж топмас кимса бу вайрон аро.

А. Навоий. «Наводир ушшабоб».

ҚЎЛИМДА табаррук бир китоб турибди. Унинг қачон, қаерда, қайси хаттот томонидан кўчирилганини аниқ айтиш қийин. Китобнинг муқоваси чирийзган, адойи тамом бўлган, саҳифалари сарғайиб кетган, йиртилган. Бу битик араб алифбесида битилгани учун таъқибга учраган, йўқликка маҳкум қилинган, яширилган, кўмилган. Бироқ, унинг ичидаги сўзлар улуғ ҳазрат Навоий қаламига мансуб жавоҳирлар бўлганлиги туфайли, бу китоб омон қолган, бугунгача етиб келган.

Аввало китобнинг топилиши ҳақида.

МАНҒИТДА

Ўтган йил октябрь ойида ўзим хизмат қилаётган журнал — «Шарқ юлдузи»га обуланинг бориши билан қизиқиб, Қорақалпоғистон ва Хоразм вилоятларини айландим. Сафарим қариб, охирги кунни туғилиб-ўсган уйимда, онамнинг паноҳида ўтказдим. Кечки суҳбат асноси мен рўзнома-ойномаларда берилаётган эски ёзув бўйича дарс машғулотлари ҳақда, ҳозир бу имлони одамлар жуда қизиқиш билан ўрганаётгани, шунинг учун ҳам араб алифбесидаги китобларга, эски битикларга эҳтиёж ошаётгани ҳақда гапирдим.

— Эски ёзувни ўрганаётган бўлсанг яхши, ўғлим, — деди онам мени мақуллаб. — Сен айтаётган китоблардан уйда ҳам уч-тўрттаси бор...

— Йўғ-е, ростданми? Отам китоб сақлайдиган хонадами ўша китоблар? — сўрадим мен ҳамон ишонгим келмай. Раҳматли отамнинг «бир уй китоби» бўлган, умумий ҳажми йигирма-ўттиз мингга етар, отамнинг вафотидан сўнг бу кутубхона бироз қаровсизланиб, жуда кўпчилик китоблар йўқолган, турли одамларнинг қўлларига ўтиб кетган, ҳозир ўша отамнинг кутубхонаси бўшаб, ўша китоблардан ярми ҳам қолмаган, ким китоб сўраб келса, онамми-укаларимми, бериб юбораверганлар, китоб олиб кетган одамлар эса инсофни унутиб, қайтариб бериш эсидан кўтарилиб кетаверган. Отам ўқитувчи бўлиб ишлаган, санъат ва маданият ходими эди, турли шаҳарларда театрларда бўларди, уйга бўш келган вақти бўлмасди — доим китоб кўтариб келарди. Манғитда, балки бутун Амударё ноҳиясидаги энг бой шахсий кутубхона бизнинг уйимизда эди. Бироқ мен отамнинг кутубхонасида эски ёзувдаги битикларни кўрганим ҳеч эсимда йўқ.

Онамга шуни айтганимда, онам:

— Тўғри, — деди, — чунки отанг бу китобларни ниҳоятда авайлаб сақларди, бола қўлига, ётнинг қўлига тушиб қолишидан эҳтиёт қиларди.

— Отам қаердан олган экан у китобларни?

— Китоблар бувангдан — Аҳмад бахшидан қолган экан. Э-э, бу китобларнинг топилиши ўзи жуда қизиқ бўлди... — деб, онам чорак аср муқаддам бўлган воқеани эслай бошлади.

ДЕВОР ОРАСИДАН ЧИҚҚАН ТУГУН

— Сен ҳали ёш бола эдинг. Раҳимбой аканг армиядан келгач, тенглари қатори уйлантирадиган бўлдик. Ё олтмиш беш, ё олтмиш олтинчи йилнинг ёзи. Тўй қиладиган бўлсак меҳмон кўп бўлади, одамлар уёқ-буёққа ўтганда торлик қилмасин деб, ҳовлимиздаги эски том ва айвонни йиқадиган бўлишди. Бола бўлсанг ҳам, сенинг эсингда бордир эски томлар — булар отанг туғилганда, ўттизинчи йилларда Бахши бувангсолган уйлар экан. Мен келин бўлиб келганимда шу уйга тушганман. Ҳовли ичида мана шу ўтирган уйни қуриб, кўчиб ўтганимиздан сўнг, эски уйимиз латта-путта, ўтин-ем турадиган ташландиқ бўлиб қолган эди. Хуллас, Раҳимбой аканг, Файзулла аканг, яна бир неча жўралари ким болта, ким лом, бел кўтариб, бир чеккадан эски уйнинг деворларини йиқа бошлашди. Бир қанот деворни қулатганларида тупроқ, кесак, сомон, майда-чуйда ёғоч синиқлари орасидан бир тугун чиқди. Терлаб-пишиб кетган йигитлар, ҳой, хазина топдик, деб кулишиб бизларни — ичкарида ўтирганларни чақиришди.

Тугунни чанг-чунгдан қоқиб, энамнинг қўлига бердик. Уй Бахши бувадан қолган, бахши буванинг жуфти ҳалоли — энам, демак тугунни очишга аввало у ҳақли. Энам у пайтлар етмишга яқинлашиб қолганига қарамай, чаққонгина эди. Тугуннинг ипларини ечди, ичини очди... Ҳаммамиз тикилиб турибмиз, қани нима чиқаркан деб. Қизиқасан-да одам деган, олтинми, кумуш буюмми чиқиб қолиши мумкин. Қарасак...

ХАЗИНА

Қарасак, китоблар... сен айтгандай, эски алифбода — арабча ёзув билан ёзилган ҳаммаси. Энам бечора лабига, пешонасига теккизиб, кўзларига суртиб йиғлади... Боламнинг отасидан қолган китоблар, бахши бувангизнинг табаррук қўллари теккан ёдгорликлар деди. Бахши бувангнинг ўзи хати чиройли, саводи ўткир одам бўлган экан-да. Бахшичиликда юрмасидан аввал, ҳамма одам унга келиб хат, ариза, китоб кўчиртириб кетаркан. Энди, ўттизинчи йиллардан кейин ёзув ўзгаргач, тушунмаган ёшуллилар ҳамма одамлардан, уйлардан эски китобларни тортиб олиб, ёқиб, йиртиб, йўқота бошлагач, Бахши буванг ҳам ҳамма китобларини сақлашнинг иложи йўқлигини билиб энг қадрлиларини тугунга ўраган-у, ҳеч кимга билдирмай девор орасига солиб, суваб ташлаган. Сўнг, ўттиз еттинчи йилда, диний қўшиқ айтди. Махтумқулидан айтди деб қамалиб кетган, буёғини отангдан, энангдан эшитгансан, биласан. Ай-й болам, шуйтиб бу китобларни асраб қолган эканлар-да... Отанг яна ўзидай қилиб ўраб, китобларни олиб қўйди.

— Борми ўша китоблар, уйдами ахир? — дедим мен ҳовлиққандан ҳовлиқиб.

— Ҳозир олиб чиқаман, бу китобларни сақлаб, энди сенга бермай кимга бераман мен... — Онам ичкарига йўналди.

БАХШИ БУВАМ ВА ЭНАМ ҲАҚИДА

Энам — мулла Саттор охун қизи Ханифа — мен дорилфунунда биринчи поғонада ўқиб иккинчига ўтган йили, ёзда етмиш тўрт ёшида вафот қилди. Узун бўйли, жуда меҳрибон, нуроний кампир эди. Бутун Манғитнинг ҳаммаси, ўзи бор-йўқлигига қарамай, уни «Ханифа хола» деб чақирарди. Ёшлигида бениҳоя гўзал бўлган экан энам. Саводи кучли бўлган, лекин бизлар дунёга келиб эсимизни таниган пайтлар энамнинг қадди эгилиб, кўзи ўтмаслашиб қолган эди. Китоб ўқиёлмас, бизларга ўқитиб йиғлаб ўтирарди. Айниқса достон тинглашни жуда севар, «оҳ, болам, мана шу сен ўқиб бераётган достонингни буванг қурга чиқиб айтганида, тўйдаги одамлар уч кунлаб қўзғолмай тинглашарди» деб. Бахши бувам ҳақда дард-ҳасрат билан гапирарди. «Аҳмад бахши тўйга келди демагунча келинлар мўгадакка[1] минмас, маърака бериб бахши чақираман деган одам бир ой бурун келиб навбатга туриб, бувангга тўй кунини белгилатиб кетар, Аҳмад бахши кепти деса, тўйда ит эгасини, мушук бекасини танимай ер-кўкни одам босиб кетарди. Унинг овозини эшитган одам... Ортиқжон кепти деса, ҳозир сизлар ҳам югурасизларку... Ёмонлар қурсин, болам, ёмонлар қурсин, шундай одамни қаматиб, бошига етдилар-ов...»

Бобом — Аҳмад бахши Матназар ўғли — камбағал косиб оилада туғилиб ўсган, соз-санъатга шеъриятга ҳавасманд, серқирра истеъдодли йигит бўлган. Зеҳнли, хушхулқ, мулла йигит бўлмаганида кимсан Ливияда таҳсил олиб келган, Хивада мударрислик қилган Ҳожи Саттор охундай киши бир камбағалнинг ўғлини ўзига куёв қилармиди?! Бобом қирчиллама йигитлик чоғларида улуғ Инқилоб содир бўлиб, камбағалларнинг кўкрагига шамол тега бошлайди, шўролар ҳукуматидан умидлари катта бўлган камбағал Аҳмад ипакчи (бизларнинг катта боболаримиз ипакчи косиблар бўлган экан) ҳам қўлига қурол олиб, Хоразм воҳасида Совет ҳокимиятини мустаҳкамлаш учун ЧОН (часть особого назначения) сафларида хизмат қилди, кейинчалик саводхонлиги, ишбилармонлиги туфайли Манғитда янги тузилган комсомол-ёшлар қўмитасига саркотибликка сайланади. Бобом йигирманчи йилларнинг охирларида, ўттизинчи йилларнинг бошида Хоразм, Қорақалпоғистон ва Туркманистонда Аҳмад бахши номи билан кенг шуҳрат қозонади. Фольклор материаллари йиғиш учун Тошкентдан Хоразмга келган ёш олим (кейинчалик профессор) Ҳоди Зарипов 1930 йилда Аҳмад бахшининг ёнида юриб, унинг оғзидан тўртта халқ достонини ёзиб олади. Айтишларича, ўзи чиройли хуснихат эгаси бўлганлиги сабаблими, бувамнинг жуда бой кутубхонаси бўлган, Шарқ алломалари, шоирлари қаламига мансуб хоҳлаган илмий, тарихий, фалсафий-диний ва бадиий китоб, нодир қўлёзмаларни бу ердан топиш мумкин бўлган.

Отамдаги китобга ишқибозлик касали ҳам бобомдан юққан эканда?!

Онам ичкаридан мазкур хазинани — тугун ичидан чиққан қўлёзмаларни олиб келгунча мен мана шундай хаёллар оғушида эдим.

1. Мўгадак — келинни куёвнинг уйига элтадиган арава.

«АШ-РА-ҚАТ МИ-ИН...»

Онам ўша ғаройиб тугунни қўлларимга тутқазгандаги менинг ҳолжонимни бир кўрсангиз! Бутун вужудимни титроқ, энтикиш босган, ҳазилми, мен ахир оловларда ёнмай қолган, сувларда оқмай қолган, мозорларга кўмилмай қолган, «тушунмаган ёшуллилар» бошлаган таъқибларга чап бериб устамонлик ила яширилган, ақл ва мўъжиза туфайлигина шу кунларга етиб келган тарих билан, адабиёт билан учрашиб, юзма-юз турардим! Сарғайиб кетган саҳифалар, ўқилавериб титилиб кетган варақлар... Битиклар, қўлёзмалар... Ота-боболаримизнинг бизларга ёзиб қолдирган насиҳатлари, имон-эътиқодга чорловлар, ҳаёт ва ишқ фалсафалари...

Бирма-бир қўлимга олиб ҳижжалайман. Буниси — тошбосмада, босилган, мен тушунмайдиган араб тилидаги китобча (кейинчалик мутахассисларга кўрсатиб билсам,— «Ҳафтияк», диний дарслик бўлиб чиқди) эди. Буниси машҳур файласуф, ҳикматгўй шоир Сўфи Оллоёрнинг «Асҳоби суфий» номли асари. Буниси эса форс тилида битилган маснавий қўлёзмаси. Ҳижжалайман, муаллифнинг исми шарифи Муҳаммад Назиф ал-Бадахший. Қўлёзма бошида асарнинг аруз системасидаги вазни ҳам берилган: маъфулун, маъфулун, маъфулун, маъфул. Буниси ҳам қўлёзма — «Қуръон»дан, «Шариат»дан ва бошқа турли хил диний-ахлоқий, қонунга оид асарлардан кўчирмалар, уларнинг шарҳлари бор. Бу қўлёзманинг яна бир қизиқарли (балки сирли!) томони шундаки, саҳифаларнинг бирига муҳр босилган бўлиб, муҳр тасвирида «қози» деган сўзни аниқ ўқиш мумкин, бироқ бу муҳр эгаси бўлмиш шариат пешвосининг номини тўла ўқиб-аниқлаш ҳозирча мумкин бўлмади. Олти юздан ошиқ саҳифалик бу битикнинг кўп ўринларида ҳижрий 1245, 1258, 1300 йиллар оралиғидаги саналар ёзилган. Агар бу йил ҳижрий ҳисобнинг йили эканини назарда тутсак, менинг қўлимдаги бу қўлёзма 150—200 йиллик тарихга эгалиги шубҳасиз. Битилган йил саналари асарларнинг, шарҳларнинг кўчирилган, яратилган вақтини кўрсатса керак, деб ўйлаб қўйдим.

Энг сўнгги китобни қўлга оламан. Бир қисми оловда ёниб кетган, бир қисми куйиб бужмайган чарм муқовани эҳтиёткорлик билан очаман. Муқовасидан маълум бўлиб турибдики, бу китоб ўтга ташланган, бироқ яна кимдир уни олов ичидан тортиб олган... Китобни очиб, биринчи саҳифасига кўз югуртираман: аш-ра-қат... ашрақат ми-ин... ашрақат мин ак-си шам-сил-қаъ... Ё тавба! Ахир бу — ғазал мулкининг султони ҳазрат Амир Алишер Навоийнинг машҳур ғазалининг бошланишику! Буюк шоир ўзининг илк девони бўлмиш «Бадойиъ ул-бидоя»ни, сўнг эса муаззам куллиёти «Хазойин ул-маоний»ни, унинг биринчи девони «Ғаройиб ус-сиғар»ни мана шу ғазал билан бошлаганлар-ку!

Ашрақат мин акси
шамсил-каъси анворул-худо,
Ёр аксин майда кўр деб
жомдин чиқди садо...

Ҳа, менинг қўлимда бебаҳо бир ганжина — ўзбек тили ва адабиётининг асосчиси, шарқ шеъриятининг даҳоси, мутафаккир бобомиз ҳазрат Алишер Навоийнинг ғазаллар девони турарди!

НАВОИЙНИНГ ДЕВОНИ

Китобларни Манғитдан Тошкентга олиб келдим-у, мутолаа, текшириш, солиштириш, тадқиқот ишларига муккадан кетдим. Сал бўш вақт топсам, қўлимга девонни оламан. Аввало мен бу қўлёзманинг (ўзимча уни «Навоий девонининг Манғит нусхаси» номладим) ҳажмини, ундаги ғазаллар сонини ва жанрларини аниқлаб чиқдим. «Манғит нусхаси»да Навоий қаламига мансуб жами 541 шеърий асар мавжуд бўлиб, булар классик шеърият жанрлари— ғазаллар, мустаҳзодлар, мухаммаслар, мусаддаслар, таржеъбандлар ва рубоийлар намуналаридан ташкил топган эди. Янада аниқроқ айтганда уларнинг миқдорлари қуйидагича эди: ғазаллар — 488 та, мустаҳзодлар — 3 та, мухаммаслар — 7 та, мусаддаслар — 2 та, таржеъбандлар — 3 та, рубоийлар — 38 та.

Шундан кейин бу девондаги бор ғазалларнинг ҳозиргача нашр қилинган Навоий девонларига киритилган-киритилмаганлигини аниқлаб олиб, сўнг Манғит нусхасидаги ва нашрлардаги асарларнинг матнларини бир-бирларига солиштириб ўқиб чиқишни ўз олдимга мақсад қилиб қўйдим.

Шубҳасиз, бу жуда сермашаққат иш, тоқат ва қунт талаб этадиган машғулот эди. Яна бунинг устига, камина араб имлосида чаламуллароқ эканлигимни ҳисобга олсак, менинг аҳволим тоғдан ошиб тушишни хаёл қилаётган чумолига менгзаб қолгани аён бўлади. Бироқ Навоий шу қадар меҳрибон сиймо, муаззам ижодкор, фасиҳ сўз сеҳргаридирки, унинг асарлари ҳар қанча ранж-алам чекканингга, ҳар қанча кўз нури тўкканингга арзийди. Шу боисдан ҳам улуғ санъаткор шоирнинг ғазалларини эски ёзувда ўқиш истаги юрагимда босиб бўлмас ғалаён кўтарган эди. Ахир Навоийдай беназир шоирнинг шеърларини такрорлашдан, сўз ўйинларига ҳавасли термулишдан, таҳрир қилинган сатр ёки сўзларни кузатиш (мен шундай имконнинг борлигини ҳис қилардим!)дан, янги-янги маъно жилваларини кашф этишдан ҳам лаззатлироқ лаззат, тотлироқ завқ-шавқ борми, мухлис учун?! Шу билан бирга, кўнглимнинг бир четида: «Ҳазратнинг ҳалигача ноъмалум бўлиб келган, нашр қилинмаган ғазали чиқиб қолмасмикан?» деган умид ҳам йўқ эмас эди, ноумид — шайтон, ахир... Шу мақсадда мен улуғ шоирнинг уйдаги ҳамма девонларини олди-атрофимга уйдим. Қўл узатсам етгудай жойда «Бадойиъ ул-бидоя» (А. Н. Мукаммал асарлар тўплами, 1-том, 1987 йил, Тошкент), «Наводир ун-ниҳоя» (2-том, 1987), «Ғаройиб ус-сиғар» (3-том, 1988), «Наводир уш-шабоб» (А. Н. Асарлар, 15 томлик, 2-том, 1963 йил, Тошкент), «Бадойиъ ул-васат» (3-том, 1965 йил), «Фавойид ул-кибар» (4-том, 1965 йил), «Навоий асарлари луғати» (1972 йил, Тошкент) — барча девонлари турибди. Мутолаа ва тадқиқ шу тахлит бошланиб кетди.



«Манғит нусхаси»дан бир ғазалнинг матлаидан биринчи сатрни ўқийман, сўнг эса нашр қилинган олтита девонни бирма-бир титиб ўша сатрни излайман. Матншунослар, тадқиқодчи олимлар бажарадиган хизматнинг қанчалик оғирлигига шу машғулотлар жараёнида сал-пал тушуниб етгандай бўлдим. Бироқ, ё тавба, бу машғулот мени оҳанграбодай ўзига тортарди. Шундай қилиб, қўлёзмадаги барча шеърий асарларни излаб, текшириб, белгилаб чиқдим. Натижада...

НОМАЪЛУМ ҒАЗАЛЛАРМИ?

Натижада — қўлёзмада мен солиштирган нашрларга кирмаган саксон тўққизта ғазал ва бир мухаммас борлигини аниқладим! Наҳотки, наҳотки аллақайси бир кичкина шаҳарчадан топилган, девор орасига бекитилиб, мўъжиза туфайлигина ёруғ дунёга қайта чиққан қўлёзмада бор ғазаллар Навоийнинг нашр қилинган китобларидан жой ололмаган бўлса? Навоийнинг дурдоналари наҳотки ҳалигача халқига тўла етиб бормаган бўлса? Мен аниқлаган ғазаллар-чи, номаълуммикан шулар? Йўғ-е, тўқсонта ғазал-а, тўқсонта ахир! Хуллас, саволлар кўп, буларга жавоб топмагунча кўнгил қарорга келадими?

Бобокалон шоирнинг нашр қилинмаган ғазаллари билан қизиқиб бир неча навоийшунос олимларга мурожаат қилдим. Йўқ, менинг ҳовлиқиб юришларим экан, шекилли. Менга маълум бўлдики, Навоий умрининг охирларида ғазалларини жамлаб, «Чордевон»га («Хазойин ул-маоний», яратилиши 1492—1498 йиллар) тартиб берганда, туртта девоннинг ҳар бирига 650 тадан ғазал киритган. Сўзсизки, умрининг охирларида ҳам у озмунча ғазал ёзмагандир (1499—1500 йиллар)... Менинг учун энг муҳими—шоир куллиётларига кирган ғазаллар сони эди: 650 та! Ҳар бир девон 650 та ғазалдан ташкил топган!

Қўлимга «Чордевон»нинг биринчи китоби — «Ғаройиб ус-сиғар»ни оламан. Бу китобда ғазаллар сони ҳақиқатдан ҳам 650 та. Иккинчи китобни оламан—«Наводир ушшабоб (Алишер Навоий, Асарлар, 15 томлик, 2-том, 1963 йил). Ғазаллар сони бу китобда 360 та. «Учинчиси—«Бадойеъ ул-васат»ни варақлайман: ғазаллар бу ерда ҳам 360 та. Тўртинчиси—«Фавойид ул-кибар»ни қўлга оламан· 360 та. Шундай қилиб ҳисоблаб кўрсам, сўнгги учала девонда умумий ҳисобда 870 та ғазал етишмайди!

Майли, бу нашрларга Алишер Навоийнинг замонамиз «талаб»ларига жавоб бермайдиган ғазаллари киритилмаган бўлиши мумкин. Баъзи ғазаллар икки-уч китобда такрорланавермаслиги учун (Навоий девонларида бу учрайдиган ҳол), олиб қолинган бўлиши мумкин, ҳам дейлик. Бироқ 870 дегани жуда катта сон-ку Ё тавба! Демак «Манғит нусхаси»да мен аниқлаган 90 та ғазал ҳам... шулар ичида эканда?!

Йўқ, барибир ҳафсалам пир бўлмайди. Чунки, биринчидан, қўлёзмадаги ғазалларнинг сонини, бор-йўқлигини аниқлаш асосий мақсад эмас. Иккинчидан, тоғ этагида ўралашиб юрган чумолидан менинг ҳозир ҳам фарқим йўқ. Қолаверса, ҳали...

МУТОЛАА ДАВОМ ЭТАДИ

Асосий ишнинг бари олдинда турибди. Бор ғазалларнинг матнларини солиштириб ўқиш, ўзгарган ёки таҳрир қилинган сўзларни, сатрларни аниқлаш, бўғинма-бўғин ҳижжалаб текшириш, «Манғит нусхаси»даги ғазалларни ҳозирги имлога кўчириш—буларнинг бари энди қилинадиган ишлар. Ҳозиргача ўтган вақт ичида мен йигирмага яқин ғазални чоғиштириб ўқиб чиқдим.

Нима янгиликлар бор экан, дейсизми? Марҳамат.

Бадиий адабиётни айтмаёқ қўяй, оддий сўзлашув тилида сўз билан сўзнинг кескин фарқ қилиши, маълум ҳолатни, вазиятни тўла ифодалашда ҳатто синоним сўзларнинг ҳам энг кераклисини, мосини топиб ишлатиш жуда муҳим аҳамиятга эга экани маълум. Алишер Навоий йиғилаётган одамнинг ҳолатларини, овозининг паст-баландликларини, қайғусининг катта-кичиклигини англатувчи йигирмата маънодош сўз туркий тилда мавжулигини кўрсатган эди. Шеъриятда эса, айниқса, классик шеъриятимизда нафақат сўз, ҳатто ҳар бир товуш, товушнинг қисқа-чўзиқлиги ҳам маъно чуқурлигини, кенглигини, салмоғини, ранг-баранглигини англаб етишда катта роль ўйнайди. Мен «Манғит нусхаси»даги ғазалларни нашр қилинган девонлардаги ғазалларга солиштириб ўқиётиб, шу жиҳатларга ҳам эътибор бердим. Ўзгаришга учраган ҳар бир сўзни, таҳрир қилинган ҳар бир сатрни дафтаримга кўчира бордим. Бундай ўзгаришлар мен ўқиб чиққан ғазалларнинг ҳар бирида икки-уч ўринда учрарди. Энг характерлиларидан тўртта мисол келтираман. (Мақоламиз чўзилиб кетмаслиги учун мисол келтирилаётган мисра ёки байтнинг мазмунини шарҳлаб ўтирмаймиз.)

Биринчи мисол. «Бадойиъ ул-васат»даги «Зиҳи лаълинг майидин жонга яғмо» деб бошланувчи ғазалнинг 7-байтини ўқиймиз:

Кўзидин зилф агар тўлғонди,
тонг йўқ,
Ки солмиш турк Ҳиндистонга
яғмо.

Эди шу байтнинг ёзилишини «Манғит нусхаси»дан ўқиймиз

«Юзидин зулф агар тўлғонди,
тонг йўқ,
Ки солмиш турк Ҳиндистонга
яғмо».

Маъноларини чоғиштиринг.

Иккинчи мисол. «Наводир ун-ниҳоя»дан «Чу дарду балони жаҳонга урди сало» деб бошланувчи ғазални ўқиймиз:

«Чу дарду балони жаҳонга
урди сало,
Нахустроқ мени бехонумонға
урди сало».

Нима етишмаяпти, биринчи мисрадаги гапнинг эгаси етишмаяптими? «Манғит нусхаси»да бу ғазал мана шундай бошланади:

«Чу ИШҚ дарду балони
жаҳонға урди сало...»

Учинчи мисол. «Ғаройиб ус-сиғар»дан «Менмудурменким сенинг васлинг муяссардур манга» деб бошланувчи ғазалнинг 7-байтини ўқиймиз:

«Қўрқарам ҳирмон саҳобин
ёпмағай ФАҲМ ЭТСА чарх
Ким, шабистон меҳр шамъиндин
мунаввардур манга».

Ушбу байт «Манғит нусхаси»да қуйидаги кўринишга эга:

«Қўрқарам ҳирмон саҳобин
ёпмағай УСТИМҒА чарх
Ким шабистон меҳр шамъиндин
мунаввардур манга».

Тўртинчи мисол. Энди биттагина товушнинг ўз ўрнида келмаслиги байт мазмунига қанчалик путур етказишига, биттагина ҳарфнинг сал бери силжиши бутун бошли ғазалнинг маъно қирраларини қанчалик ярқиратиб юборишига мисол келтирамиз. «Наводир ушшабоб»дан «Яшил тўн бирла олтун тугмалардин зебу фар онда» деб бошланувчи ғазалнинг 7-байтини ўқиймиз:

«Ториқтим ХОНАҚАҲДА
ДАЙРИ сори юзланай эмди,
КИМ УНДА неча зулматдур,
сафодур сарбасар онда».

Энди шу байтнинг «Манғит нусхаси»даги ёзилишини ўқинг:

«Торицтим ХОНАҚАДИН,
ДАЙР сори юзланай эмди,
КИ МУНДА неча зулматдур,
сафодур сарбасар онда».

Сўз санъатининг даҳо ижодкори қаламидан тўкилган жавоҳирларга ҳайратомуз термулиш, жажжи-жажжи кашфиётларга, мўъжизаларга ошно бўлиш, ғаройиб сўз тақдирларини кузатиш — узун тунлар бўйи бедор ўтиришга арзимайдими?! «Манғит нусхаси»да ҳали ўқилмаган 470 ғазал, рубоий, мухаммаслар турибди. Улар қандай совғалар, жилвалар билан кутаётиркан?..

Мутолаа давом этмоқда!

Музаффар АҲМЕДОВ.

Иттифоқ бўйлаб



ЛИПЕЦК ВИЛОЯТИ. Валерий Вдовин исмли йигитни унинг тенгдошлари бахтли юлдуз билан туғилган дейишади. Бунинг боиси бор. Яқиндагина у вилоят хўжаликларидан бирида дала юмушлари пайтида ҳалокатга дуч келган эди. Моҳир жарроҳларнинг тадбиркорлиги туфайли у дунё юзини қайта кўрди. Рафиқаси Таня билан у жарроқлик столида танишди. Бугун улар бахтли оила қуришди.

* * *

ЯҚИНДА Москва Шўроси Раёсати мажлисида бир қатор кўча ва майдонларга эски номларни қайтариш масаласи кўриб чиқилди. Бу тадбирлар 1991 йил 1 январидан бошлаб амалга оширила бошланади.

СУРАТДА: Театр майдони (илгариги Свердлов майдони).

ТАСС суратлари.



Яқинда жумҳурият олий ўқув юртлари вазирлигида «Жисмоний тарбиянинг ҳаётдаги тутган ўрни ва унинг ҳозирги аҳволи» тўғрисида жисмоний тарбия ўқитувчиларининг йиғилиши бўлиб ўтганди. Йиғилишда талабаларга жисмоний тарбия ишларининг кўнгилдагидек эмаслиги, ҳар ким ўз билганича иш кўраётгани айтилганди. Шундан сўнг олий ўқув юртларида жисмоний тарбия ишларини илмий мувофиқлаштириб турувчи марказ тузилиб, унга Ўзбекистон ССЖ Давлат Жисмоний тарбия олий билимгоҳининг проректори Фатҳиддин Насриддинов раис этиб сайланганди. Раис билан бугунги суҳбатимиз жисмоний тарбия, инсон саломатлиги уни жонлантириш йўлида қилинаётган ишлар тўғрисида бўлди.

— Суҳбатимизни жумҳурият олий билимгоҳларида жисмоний тарбиянинг аҳволи қай даражада эканлигидан бошласак. Сир эмаски, кейинги пайтларда талабаларнинг [illegible] мусобақаларда талаб даражасида қатнаша олмаяптилар. Сизнингча жисмоний тарбиянинг [illegible] нималарга эътибор қилиш керак?

— Спорт иншоотлари, олий ва ўрта таълим билимгоҳларида ишлайдиган жисмоний тарбия мутахассисларини жумҳуриятимизда ягона ҳисобланмиш Жисмоний тарбия олий билимгоҳи тайёрлайди. Шуни афсус билан айтмоқчиманки, бу даргоҳни битириб чиқаётганларнинг асосий қисмини Оврўпо миллатига хос талабалар ташкил қилмоқда. Жафокаш халқимиз оғир меҳнатнинг дастидан жисмоний тарбия билан жиддийроқ шуғулланишга имкон топа олмайди. Ўқишга кириш учун келаётган йигитларимизнинг ҳужжатларига қарасак, чемпионникидан сира ҳам фарқ қилмайди. Биринчи разрядли боксчи, футболчи, курашчи. Бариси сохта қоғозбозликнинг қурбонлари. Амалда эса...

Яқинда қашқадарёлик бир қиз сузиш (олий билимгоҳимизда ўзбек қизлари бармоқ билан санарли)ни билмагани учун ўқишга қабул қилинмади. Мен ишга аниқлик киритиш мақсадида қиз яшайдиган қишлоққа бордим. Одамларнинг турмуш шароитлари нақадар оғир. Қишлоқда ғўзани

Жисмоний етуклик қадри

суғоришга сув йўқ. Шундай бўлгач қизгина сузишни қаерда ўргансин. Олий ўқув юртларида жисмоний тарбия масаласига келсак бирон бир яхши гап айтишдан ўзимни тияман. Талабаларга илм бериш бобида бироз тажриба тўплаган ТошДД мисолида олиб кўрайлик.

Талабалар шаҳарчаси ётоқхоналарининг ёнгинасида спорт-соғломлаштириш шаҳарчаси мавжуд эди. Озми-кўпми фойдаси тегиб турганди ҳам. Метро қурилиши бошланди-ю шаҳарчанинг гўзал манзараси пайҳон қилинди. Метро қурилганига биз асло қарши эмасмиз. Хайрли ишнинг спорт ва жисмоний тарбияни четга суриб қўйиш эвазига бўлмагани маъқул. Ҳозир дорилфунун учун ҳар томонлама қулайликларга эга бўлган ўйингоҳ қурилаяпти. Ушбу ўйингоҳнинг қурилиб битиши чўзилиб кетаяпти. Қўшни политехника олий билимгоҳининг аҳволи ҳам ундан баттар. Шуғулланиш учун хоналар етишмайди. Душ, массажхона ва бошқа шароитларни талабалар фақатгина тушда кўришади. Ижарачиларга беш минг сўм пул тўланаяпти-ю, шароитнинг мазаси йўқ. Шу ерда бир нарсани солиштириб ўтмоқчиман. Волгоград гидромелиоратив билимгоҳида бор-йўғи бир ярим минг талаба таҳсил олади. Ҳозир уларнинг ихтиёрида учта ўйингоҳ, замонавий зал, бешта соғломлаштириш хонаси бор. Мен ҳали Россия ва Украинанинг олий билимгоҳлари тўғрисида гапирганим йўқ. Мана шундай қийин аҳволнинг мавжудлигидан жисмоний тарбия дарсларида узилиш бўлаётганлиги оддий кундалик воқеага айланиб бормоқда.

Талаба ёки ўқувчи дарсга қўйилишидан олдин шифокорлар назоратидан ўтган бўлиши керак. Ўқув йили бошланганига тўртинчи ой кетаяпти. Ҳатто ана шу назоратнинг якунини бермаган олий билимгоҳларимиз бор. Сабаби яна шу лоқайдликка бориб тақалаверади. Талабаларга ўрта мактаб дастурида жисмоний тарбия етарли ўргатилмагани учун улар жисмонан бўш.

Ҳатто оддий қонун-қоидаларини ҳам билишмайди. Чет тиллар педагогика олий билимгоҳи талабалари сузишни ўргатиш учун Комсомол кўли маъмуриятига 2400 сўм пул тўлаяпти. Айрим ҳолларда раҳбарлар жисмоний тарбия ва спорт ишларига ўгай кўз билан қарашяпти. Самарқанд архитектура ва қурилиш олий билимгоҳи учун 1985 йилда қурилиши керак бўлган спорт [illegible] ширкат уй ҳақ кўтармоқда. Бу кимга фойда? Одамларгами?

Танангиз бир ўйланг, хоҳ қишлоқ хўжалик ходими бўлсин, хоҳ ўқитувчи, муҳандис, шифокор соғлом бўлсагина иши юришади-ку. Бир кун саломатлигингиз бўлмаса иш кўнгилдагидек бўладими? Дарров тезроқ тузалишингиз [illegible]жида шифокор ҳузурига чопасиз.

Айтаверсак муаммо кўп. Уни ечишда ёрдам берадиган фидокор инсонлар жуда кам. Фожиамизнинг асосий сабабларидан бири бу талабалар учун ўзбек тилида китобларнинг йўқлиги. Ҳозиргача бирон нашр йўққи, талаб даражасида бўлса. Жисмоний тарбия ва спортга оид китоб, ўқув қўлланмалари, жадвалларнинг ҳаммаси марказдан тасдиқланиб чоп этилади. Улар асосан Россия, Украина, хусусан Москва шароитларидан келиб чиқиб ёзилган. Ўзбекистоннинг иқлим шароити, одамларининг табиати инобатга олинмаган. Китоблар ва турли нашрлар орқали талабаларга жисмоний тарбиянинг жамиятда тутган ўрнини ва моҳиятини тушунтириш, турмуш тарзи, бадан-тарбия, спорт билан шуғулланишни онгли равишда йўлга қўйиш халқ саломатлигини тиклаб қолиш имконини беради. Бунинг учун мавжуд барча имкониятлардан тўла фойдаланишимиз керак.

— 3-5 декабрь кунлари Қарши шаҳрида бўлиб ўтган «Жисмоний тарбия ва спорт ҳар томонлама ривожланган шахсни тарбиялаш омили сифатида» деб номланган илмий-амалий жумҳурият конференциясида қандай ишларни амалга ошириш мақсад қилиб қўйилди?

— Жисмоний тарбиянинг ҳаво ва сувимизнинг нақадар заҳарли бўлиб бораётганида инсон саломатлиги учун фойдаси катта. Радиактив моддалар кўпаймоқда. Бу жараёнда нафақат ўсимликлар ва ҳайвонларнинг жумладан инсон насли бузилиб бораётир. Болалар саломатлиги ташвишли бўлиб турибди. Ҳар юзта ўсмирнинг 60 нафари касал, ногиронлар кўпайиб бораяпти. Тажриба учун ўнта X—XI синф ўқувчисини текшириб кўрдик. 8 таси касал бўлиб чиқди.

Одам бадани жисмоний тарбиядан кўп фойда кўради. 14—15 ёшли болаларни ўзингинг ўзинг синаб кўрчи деб турникда машқ қилдирингчи, қайси бири кўп ҳаракат қилади. Албатта, жисмонан бақуввати.

Жисмоний тарбиянинг ривожи бўйича шаҳарларимиз ҳам қишлоқлардан фарқ қилмайди. Болалар ўсмирлар спорт мактабларида Иттифоқ болаларининг 15 фоизигина шуғулланишади. Ўзбекистонда эса бу кўрсаткич 3 баробар кам. Спортимиз шаънини «қардош»ларимиз ҳимоя қилаётганлигининг бирдан-бир сабаби ҳам шу. Гап келди, иккита оғиз «Пахтакор» тўғрисида ҳам тўхталиб ўтмасак бўлмас. Унда миллий ўзбек ўйинчилари етишмаяпти. Қишлоқларда футбол ўйнашга лаёқатли болалар кўп. Афсус, уларни тарбиялайдиган, тўғри йўл кўрсатадиган мураббийлар йўқ ҳисоби. Тошкентда эса футбол ўйнашга шароит бор-у, футбол мактабларида ўзбек болалари жуда кам.

Одам организмидаги камчиликларни жисмоний тарбия деярли сездирмайди. Юсуф Хос Ҳожибнинг «Кутадғу билиг»и ва бошқа тарихий манбаларда 2 минг йил аввал миллий ўйинлар борлиги ёзилган. Тўғри, бу ўйинларнинг йўқолиб кетишида ўзимиз ҳам айбдормиз. Миллий ўйинларни мактаб дастурига киритиш [illegible]. Агар миллий ўйинлар борича мактаб доирасида олиб борилмаса Олимпия ўйинлари талабига жавоб берадиган инсоннинг ўзи бўлмайди.

— Конференциядан кейин қандай ўзгаришлар бўлиши мумкин. У ҳам одатий мажлисбозликка айланиб қолишидан чўчимайсизми?

— Бирон натижага эришиш мумкин. Агар раҳбарлар жисмоний тарбияни тушуниб етишса. Ўзбекистонда соғлиқни сақлашга ҳар йили 1 миллиард 600 миллион сўм пул ажратилади. Жумҳурият жисмоний тарбия ва спорт Давлат қўмитаси учун бор-йўғи 22 миллион пул тақсимланади. Чет элларда касалликни олдини олиш учун курашилаяпти. Бизда ҳам саломатликнинг қадрини ошириш керак. Корхона, ташкилот раҳбарларидан «нега шунча одаминг касал» деб сўрайдиган зот топилмаса. Қайтанга касаллик варақасини олган одамдан ҳеч қандай солиқ олинмайди. Бировларнинг касаллик варақасини 5-10 сўмга сотиб олиши ҳеч кимга сир эмас. Бундан кимга фойда. Нима учун ишни дўндириб қўйганлар мукофотланиб чет элларга йўлланма берилмайди?

— Мактабларда ўқувчиларни ўзлари қизиққан спорт турларига бўлиб ўргатишни йўлга қўйсак яхши натижа берса керак!

— Тошкентдаги 148-мактабнинг X-XI синфларини жумҳурият ихтисослашган спорт мактабига айлантирмоқчимиз. Бундан кейин олий билимгоҳимиздан асосан ўзбек тилидаги китоблар чиқади. Миллий ўзбек ўйинлари устида иш олиб борувчи кафедра тез орада ўз иш фаолиятини бошлайди. Мактаб болаларининг ҳаммасига ҳам бир хил даражада шуғулланишни тавсия этиб бўлмайди. Масалан 100 фоиз соғлом боланинг бажарган машқларини 50 ёки 60 фоиз соғлом бўлган болалар бажара олмайди. Болалар ўсмирлар спорт мактабларини кўплаб очиш керак. Шунда халқимиз соғлом сиёсий ва маданий жиҳатдан етишган бўлади. Спортнинг ривожланиши давлат учун нақадар фойдали. Қанийди, буни ҳамма тушунишса...

Фатҳиддин ака билан узоқ вақт гаплашиб ўтирдик. Афсус унинг ҳамма куюниб гапирган сўзларини қоғозга туширишга имконият бўлмади. Жумҳуриятимизда рўй бераётган қувончли воқеалар қаторига жисмоний тарбия доирасида қилинаётган хайрли ишларни ҳам қўшиб қўйиш мумкин. Ғишт қолипдан кўчди. Тўрачилик, сансалорлик ҳар қалай энди бироз орқага чекинар.

Мирза АБДУЛЛА,
суҳбатлашди.

Муносабат

ЙЎҚОТИШ ВА УМИД

Жисмоний машқлар билан доимо мўътадил шуғулланиб борган киши ҳеч даволага муҳтож бўлмайди.

Абу Али ибн Сино.

Ҳозирги ёшларимиз билан аср бошидаги авлодларимизнинг жисмоний кучини солиштирганимизда, жуда катта фарқ борлигини кўрамиз. Илгаригилар жуда бақувват бўлишган. Бемўлжал овқат ейишган, меҳнатни жуда кўп қилишган, лекин ўз вақтида танга дам берилган. Барвақт туриб бир оз меҳнатдан сўнг нонушта қилишиб, кейин асосий ишларни бошлаганлар.

Ҳозирги юмушларнинг ҳаммаси зўрма-зўраки. Ўрнидан туриши билан чой, топса иккибўлак ҳам овқат ейди, бўлмаса кун бўйи оч юраверади.

Энди шу ўринда мактаб ўқувчисини олсак: албатта қишлоқ мактабида ўқийдиганларнинг кўпчилиги эрталаб ўқишга чой ичмасдан келади. Баъзилари сумкасига озроқ нон солиб олади. Аксарияти кун бўйи «рўза тутади». Уйига борганидан кейин ҳам бир бурда нон олиб даштга ёки пахта теришга чиқиб кетаверади.

Қишлоқ мактабларининг биронтасида ҳам ўқувчи овқатланиши учун ошхона нари турсин, ҳатто чой ичиш учун шароит йўқ. Ҳатто мактаб буфетида коржик, печенье ва пирожнийдан ташқари бирор тузукроқ ейдиган нарсани тополмайсиз. Сут, қатиқ, қаймоқ, сарёғ, гўшт маҳсулотлари уларнинг тушига ҳам кирмайди. Бу билан ўсиб келаётган ёш авлоднинг жисмоний сифатларини ривожлантирамиз дейиш мумкинми? Ақлга сиғмайди.

Инсон болалигидан токи умрининг охиригача орзу умидларга бурканиб яшайди. Ёшликда у гўзаллик, чиройли бўлиш, қадди-қоматини хушбичим бўлишни оғушида яшаса, кексайганда ҳам чиройли ва тетик бўлишини ҳавас қилади. Лекин инсон саломатлигини мустаҳкамлаш учун турли-туман тадбирлар ва қарорлар қабул қилинсада, ўзгариш сезиларли даражада эмас. Хўш, мактаб ўқувчиларининг шахсини жисмонан тарбиялаш машғулотлари бўйича ривожлантириш борасида қандай ишлар қилинди ва қайсилари кундалик турмушимизга татбиқ этилди? Ёки мактаб маорифи учун чиқарилган қарорлар қоғозда қолиб кетдими, ё ҳаётга татбиқ этилдими? Гап шу ҳақда.

Шаҳардагиларни билмадим-у, аммо қишлоқ мактаблари ҳали ўша-ўшалигича турибди. Исбот келтирмоқчиман, Шаҳрисабз ноҳияси халқ таълимига қарашли 74 мактабдан 15 тасида, борингки, 20 тасида спорт зали бордир. Қолган 54 мактабда машғулотларга ҳатто 1 та синфхона ажратилган. Мана сизга юқори ташкилот қарорларининг бажарилиши.

ССЖИ Маориф Вазирлигининг 1985 йил 4 июлдаги № 118 ҳамда шу йилнинг 2 апрель 55-буйруғига асосан ўрта мактабларнинг битирувчи IX (VIII) XI (X) синфларида жисмоний тарбиядан «зачёт» қабул қилиш усули жорий қилинди. 1988-1989 ўқув йилидан бошлаб битирувчи синфлардан имтиҳон олиш маориф ходимларининг хатига асосан ташкил қилинди. Хўп нима ўзгарди?

Менимча ҳеч нарса. Чунки жисмоний тарбиядан ўтказилган зачёт ва ташкил қилинган имтиҳон номигагина ўтказилди. Бу билан бола шахсини ривожлантириб бўладими? Йўқ! Хўш нима қилиш керак? Бошқа фанларга 2-3 кунлаб машғулот ва бир кун имтиҳон белгиланади. Жисмоний тарбия фанига ҳам машғулот ўтиш учун 2-3 кун ва имтиҳон учун 1-2 кун ажратилса ёмон бўлмасди. Қачонгача жисмоний тарбияга иккинчи даражали фан сифатида қаралади? Етар, муаллимнинг номига расмийлаштириб «имтиҳон» олишлар. Бу билан нимага эришилади? Ҳеч нимага... Бир томондан имтиҳонлар жадвалига қўйилмаганлигидан ўқувчида масъулият сезилмайди, иккинчидан мактаб маъмуриятида фанга нисбатан ҳеч бир ташвиш бўлмайди. Юқори ташкилот томонидан берилган буйруқни ҳужжатларгагина расмийлаштириб қўйишларнинг охири бордир?..

Шу ўринда бир нарсани эзишни ўринли деб билдим. Ноҳиямиз мактабларининг 99 фоизига жисмоний тарбия мутахассиси бўлмаган фан эгалари директорлик қилишади. Шунинг таъсирими, мактабда қандай иш чиқса жисмоний тарбия дарсини охирги соатларга суриб, ўқитувчи билан биргаликда ишга жўнатишади.

Яна шуни эътироф этиш керакки, давлат идоралари ҳашаматли мармар тошлар ва миллион сўмга тушадиган қандиллар билан безалган. Ҳатто молхоналардаги шароит билан мактаб ўқувчиларига яратилган шароитни таққосласангиз, нотекисликни кўриб хафа бўласиз. Чунки молхоналарда мол учун совуқ сувдан тортиб иссиқ сувгача, ҳатто хоналар алоҳида-алоҳида пол-паталок қилинган. Лекин минг афсуски, ота-оналарнинг оқ корачи, келажаги бўлмиш болалар эрта-индин қулаб тушадиган синфхоналарда ўқиш учун юрагини ҳовучлаб кириб, ҳовучлаб чиқади. Шундай экан, нега биз ўз болаларимизни алдаймиз. Ахир ҳар икки гапимизнинг бирида «Болалар бизнинг келажагимиз» деб жар соламиз-ку. Биз ўзбек халқи ўзимиз емай, ичмай ўзгаларни кийинтирдик, натижада, кўчадан келиб, «тур меники» қабилида иш кўришдилар. Халқимиз ҳали бу йўқотишлар жабрини яна неча йиллар тортади, билмайман...

Ҳасан ХУДОЙҚУЛОВ,
Шаҳрисабз ноҳиясидаги А. Қодирий номли мактаб директори, жисмоний тарбия муаллими.



ЯНГИ ҚЎМИТА ТУЗИЛДИ

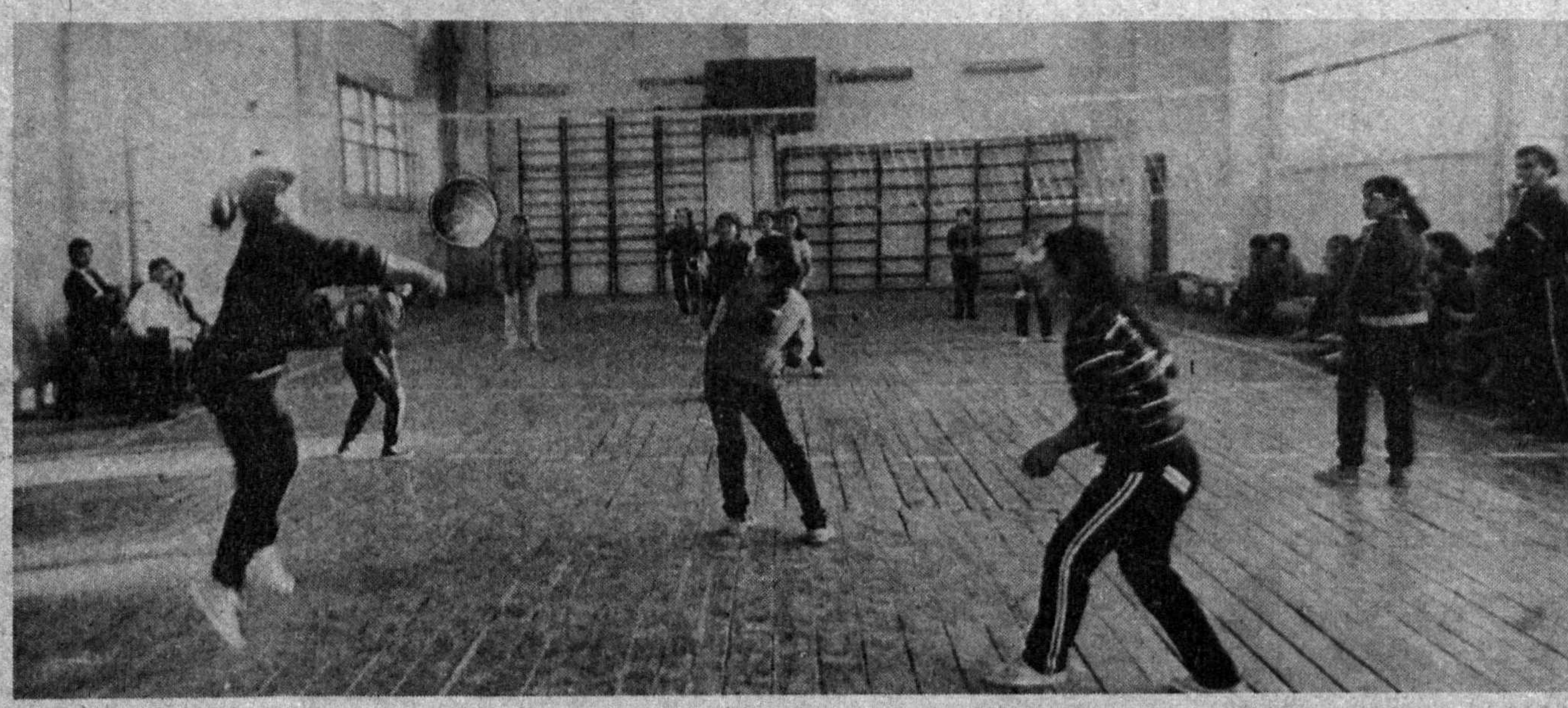
Бундан бир неча ой муқаддам Украина футбол командалари ўзларининг ички чемпионатини ўтказишлари тўғрисида гап-сўзлар бўлганди. Украина футболининг келажакда шундай бўлиши тўғрисида бирон нарса дейишга ҳали эрта. Буни вақт кўрсатади. 22 декабрь куни Киевда янги Олимпия қўмитаси тузилганлиги эълон қилинди. Жумҳурият спорт ўйинлари федерацияларининг раҳбарлари, вилоят спорт жамиятлари вакиллари ва бир қанча УССЖ депутатлари иштирокида Украина миллий Олимпия қўмитасининг низомини қабул қилишди. Қўмита УССЖ Конституциясига биноан Олимпия ўйинлари қоидаларига риоя қилган ҳолда иш кўради.

Шунингдек, низомдан олимпиячи спортчилар ва фахрий спортчиларга ижтимоий-иқтисодий ёрдам кўрсатиш, жисмоний тарбия ва спортни янада ривожлантириш тўғрисида ишлаб чиқилган қатор режалар ўрин олган.

Украина МОҚининг президенти қилиб икки марта олимпия чемпиони Валерий Борзов сайланди.

* * *

Қозоғистон жумҳурияти президенти Н. Назарбоевнинг фармонига биноан давлат спорт қўмитаси тугатилиб, унинг ўрнига ёшлар масалалари, жисмоний тарбия ва спорт Давлат қўмитаси тузиладиган бўлди.





«СОҒЛОМ ТАНДА—СОҒ АҚЛ»

Шеробод ноҳиясидаги 1-ўрта мактаб директори Тўлғаной опа Бибитова билан бўлган суҳбатда юқоридаги мақол бот-бот тилга олинди. Бунинг бежиз эмаслигини кейин билдик.

Мактабда 1250 нафар ўқувчи таълим ва тарбия олар экан. Болалар спортнинг футбол, волейбол, баскетбол, қўл тўпи тўгаракларида фаол қатнашишаётганликларини фахрланиб гапириб беришди. Илм ўчоғи жисмоний тарбия муаллими Раззоқбой Хўжамбердиев (суратда)нинг айтишича ўқувчилар спортнинг кураш, стол тенниси турлари бўйича жумҳурият мусобақаларида ҳам иштирок этишади.

— Мен волейбол тўгараги (суратга эътибор беринг)га қатнашаман, — дейди мактабнинг 11-«А» синф ўқувчиси Матлуба Қодирова. — Ўтган йилги мусобақаларда мактабимиз командаси ноҳияда биринчи ўринни олган эди. Бу йил ҳам ғолиблик учун курашаяпмиз. Муҳайё Номозова, Мавлуда Ғаффорова, Елена Тошева, Матлуба Давлатова, Гулнора Давлатова каби тенгдошларим ҳам мусобақаларда ўзларини кўрсатишаяпти. Мактабимизда спорт зали бор. Бу бизнинг спорт билан мунтазам шуғулланиб боришимизга имкон беради.

Жамоа педагоглари Алишер Дониёров, Баҳодир Аҳмедовларнинг таъкидлашларига кўра, болаларнинг спорт билан шуғулланиши, уларнинг дарсларни ўзлаштиришларида ҳам қўл келаяпти. Ҳар ойнинг 25 кунида (демак, бугун ҳам) синфлар ўртасида «Қувноқ стартлар» мусобақаси ўтказилади. Мактабнинг бир неча йил давомида жумҳурият беллашувларида иштирок этаётганлигини ёдга оладиган бўлсак, бу борадаги ишларнинг нечоғли муҳим ўрин тутганлигини англаб етамиз. Ҳар куни эрталаб бадан тарбия машғулотларига фақат ўқувчилар эмас, балки уларнинг устозлари ҳам чиқадилар.

Бир сўз билан айтганда, жамоа спорт борасида ибратли ишларни амалга ошираётир. Бундан ўқув даргоҳлари, жисмоний тарбия етакчилари ўрнак олишса ёмон бўлмасди. Зеро, яхши иш қанот ёймоғи даркор.

Муҳаммад АМИН.
МУАЛЛИФ суратга олган.

Сиз буни биласизми?

Дарвозабон тўпни қўли билан ушлаш ҳуқуқини 1871 йилда олган.

Биринчи халқаро матч 1872 йилда Глазгода Англия ва Шотландия командалари ўртасида бўлиб ўтиб, унда дуранг — 0:0 ҳисоби қайд этилган. Худди шу йили ҳакамлар хуштакдан фойдаланишган. Бунгача улар ўйинни томошабинлар ўтирадиган жойдан кузатишиб, бирон баҳсли вазиятдагина ўйинчиларнинг талабига биноан майдонга чиқишган.

11 метрлик жарима тўпини тепиш 1891 йил жорий этилган.

1904 йили фарангистонлик футболчиларнинг ташаббуси билан халқаро футбол федерацияси (ФИФА) ташкил қилинади.

1908 йили Англия терма командаси Олимпия чемпиони бўлади.

ССЖИ футбол чемпионатининг биринчи ўйини 1936 йили 22 май куни Ленинграднинг «Динамо» ўйингоҳида маҳаллий «Динамо» ва Москванинг «Локомотив» командалари ўртасида бўлиб ўтиб, 3:1 ҳисобида майдон эгалари фойдасига ҳал бўлган.

Чемпионатнинг биринчи голини «Локомотив» ҳужумчиси Виктор Лавров киритган.

1945 йили Москва—Украина ўйинида биринчи марта Вадим Синявскийнинг радио шарҳи олиб эшиттирилган.

Мамлакат жисмоний тарбия жамоалари ўртасидаги кубок 1940 йил жорий этилган бўлиб, унинг дастлабки соҳиби Олмаотанинг «Динамо» командасидир.

«Пахтакор» Марказий ўйингоҳида биринчи бор 1956 йил сентябрида Тирана командаси билан халқаро ўртоқлик учрашуви ўтказилиб, унда 2:1 ҳисобида меҳмонлар ғолиб чиқишган.

«Пахтакор» мамлакат чемпионатининг олий лигасида 1960 йили илк бор қатнашган.

26 ДЕКАБРЬ—ЧОРШАНБА

● ЎзТВ I

11.25 Кўрсатувлар тартиби. 11.30 «Қувноқ камалак». Фильм-концерт. 12.00 «Бобур». Пиримқул Қодировнинг «Юлдузли тунлар» романи асосида кўп серияли видеофильм. 6-қисм (такрор). 13.20 Қорақалпоғистон телевидениесининг программаси. «Асрлар оша дўстлик». Ҳужжатли фильм. 13.40 Такрорий фильмлар экрани. «Товон тўлов». Бадиий фильм («Мосфильм»).

* * *

18.00 Кўрсатувлар тартиби.

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН ТЕЛЕВИДЕНИЕСИНИНГ КЎРСАТУВЛАРИ

18.05 «Хабар». Информацион кўрсатув. 18.20 Болалар учун концерт. 18.40 «Халқ саломатлиги —умумхалқ бойлиги». 19.00 «Қорақалпоқ фермерлари». 19.30 «Ахборот» (рус тилида). 19.45 Қорақалпоғистон санъат усталари ва ёш ижрочилари концерти. 20.30 «Ахборот». 20.50 Халқ ижодиёти». «Мирас». 21.30 Москва. «Вақт». 22.00 «Бобур», Пиримқул Қодировнинг «Юлдузли тунлар» романи асосида кўп серияли видеофильм премьераси. 7-қисм. 23.20 «Хотира». Аброр Ҳидоятов таваллудининг 90 йиллигига». 00.20 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

● ЎзТВ II

19.00 Кўрсатувлар тартиби. 19.05 «Сельхозмаш»: кеча, бугун, эртага» (рус тилида). 10.35 «Ёнғиндан сақланинг!» 20.05 «Халқ манфаатини кўзлаб» (рус тилида). 20.40 «Бу оқшомда» кўрсатуви саҳифаларида (рус тилида).

ДУШАНБЕ КЎРСАТАДИ:

21.30 Москва. «Вақт». 22.00 «Ҳаёти деҳот». Дангара ноҳиясидаги Дзержинский номли давлат хўжалиги. 22.30 «Қизил майдон». Бадиий фильм 2-серия.

● МТ I

7.00 «120 минут». 9.05 «Воситачи». Уч серияли телевизион бадиий фильм. 3-серия. 10.20 Чувашистон Давлат ашула ва рақс ансамблининг концерти. 11.00 «Сўз». Адабий-бадиий программа. 13.00 «Вақт». 13.50 «Эркак аёл ҳузурига келибди». Фильм-спектакль.

* * *

19.00 «Время». 19.30 «Сахий ўрмон». Мультфильм. 19.45 «Қайта қуриш: муаммо ва ечимлар». 20.35 «Барча дарёлар оқади». Саккиз серияли телевизион бадиий фильм. 7-серия. 21.30 «Вақт». 22.00 «Инсон ва қонун». Ҳуқуқий видеоканал. 23.15 Коллаж. 23.20 Г. Свиридов С. Есенин шеърларига яратган симфоник поэмасини Давлат академик Большой театри яккахони Н. Раутио ижро этади. 24.00 «ТСН».

● МТ II

9.00 Эрталабки бадан тарбия машқлари.

Ўқув программаси

9.15 «Тош лабиринтлар сири». Илмий-оммабоп фильм. 9.35, 10.35 Теварак атроф билан танишиш. 1-синф. Кўча ҳаракати қоидаларига ҳурмат сабоқлари. 9.55, 10.55 «Овозлар». Телевизион ҳужжатли фильм (Ленинград). 10.05 Немис тили. 1-йил шуғулланаётганлар учун. 11.05 Немис тили. 2-йил шуғулланаётганлар учун. 11.35, 12.35 Табиатшунослик. 3-синф. Бизнинг момиқ дўстларимиз. 12.05 «Бурда моден» таклиф этади...». 13.05 Такрорий телефильмлар сеанси. «20 декабрь». Тўрт серияли телевизион бадиий фильм. 2-серия — «Саботаж». 14.10 Н. Маясковский ва М. Алексеев асарларидан концерт. 15.05 Муз устида Москва балети.

* * *

17.15 «Ўйинларни эслаб...». 18.15 **ССЖИ халқ депутатлари тўртинчи съездида.** 20.15 Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар! «Ўн икки ой». 6-қисм. 20.30 **ССЖИ халқ депутатлари тўртинчи съездида.** 21.30 «Вақт». (сурдо таржимаси билан). 22.00 «20 декабрь». Тўрт серияли телевизион бадиий фильм. 3-серия — «Террор». 23.05 Коллаж. 23.10 П. И. Чайковский номли танлов совриндорларининг гала-концерти. 2-бўлим.

Муҳаррир Жаббор РАЗЗОҚОВ.

«Ёш ленинчи»
«Молодой ленинец» орган ЦК ЛКСМ Узбекистана
Издаётся на узбекском языке.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, ТОШКЕНТ ЛЕНИНГРАД КЎЧАСИ, 32-УЙ.
ТЕЛЕФОНЛАР:
ҚАБУЛХОНА — 32-56-58.
ХАТЛАР БЎЛИМИ — 32-54-65.
ИНДЕКС: 64607.
513500 НУСХАДА ЧОП ЭТИЛАДИ.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Д. — 28641.